

RENE DESCARTES

METODOARI BURUZKO DISKURTSOA

Norberaren arrazoia ondo zuzentzeko eta zientzietan egia bilatzeko

Diskurtso honek dena batera irakurtzeko luzeegia badirudi, sei zatitan bana daiteke. Lehenengoan zientziei buruzko zenbait gogoeta aurkituko da. Bigarrenean egileak bilatu duen metodoaren araurik nagusienak. Hirugarrenean metodo honetatik atera dituen moralari dagozkion arau batzuk. Laugarrenean metafisikaren oinarriak diren Jainko eta giza arimaren existentzia frogatzeko erabili dituen arrazoiak. Bosgarrenean aztertu dituen fisika arazoaren ordena, eta batik bat, bihotzaren higiduraren azalpena eta baita medikuntzari dagozkion beste zenbait zailtasunena ere, eta gainera, gurearen eta animalien arimaren arteko aldea. Eta azkenengoan, bere iritziz, naturaren ikerketan bera heldu dena baino areago heltzeko bete behar diren urratsak, eta hau guztia idaztera bultzatu duten arrazoia.

LEHEN ZATIA

Sen ona¹ da munduan ondoen banatuta dagoen gauza; izan ere, guztiok uste dugu guztiz aski hornituak gaudela berataz, eta hori dela eta, gainerako gauza guztietan asegaiztenak direnek ere ez dute nahi izaten sen on horretatik badutena baino gehiago izatea. Eta ez da egiantzekoa horretan mundu guztiak bere burua engainatzea. Aitzitik, honek lekukotzen du ondo irizteko [juzgatzeko] eta egia eta faltsuaren artean bereizteko ahalmena -berez sen ona edo arrazoia deritzoguna- gizaki guztiengan berdina dela. Eta honela, gure aburuen arteko ezberdintasuna ez da sortzen batzuk besteak baino arrazonagarriagoak izatetik, euren jatorria zera baino ez da izango: gure pentsamenduak bide ezberdinetatik zuzentzen ditugula eta gauza ezberdinak hartzen ditugula kontutan. Ez baita nahikoa adimena azkarra izatea, haatik bera ondo erabiltzea da lehena. Arimarik handienak biziorik handieneterako gai dira, bertuterik handienetarako gai diren bezalaxe, eta oso astiro abiatzen direnek, beti bide zuzenari jarraitzen bazaizkio, askoz arinago aurrera dezakete lasterka eta bidetik urrunduz doazenek baino.

Niri dagokidanez, ez dut sekula nire adimena gehiengoarena baino perfektuagotzat jo. Izan ere, sarritan eduki nahi izan dut nire pentsamendua beste batzuen bezain azkarra, edo irudimena garbia eta berezia, edo oroimena zabala eta arina. Eta ez dut ezagutzen beste nolakotasunik adimenaren perfektiorako balioko duena. Zeren arrazoimenari, edo senari, dagokionez, animalietatik bereizten gaituen gauza bakarra bera denez, nahiago baitut pentsatu bakoitzarengan oso-osorik dagoela, eta horrela filosofoen² iritzi komunari jarraituko natzaio. Hauek zera diote: gehiagoa edo gutxiagoa akzidenteei dagokiela, eta sekula ere ez espezie bateko banakoen formei edo naturei.

Alabaina, ez dut eragozpenik esateko zori handikoa izan naizela nire burua gaztarotik bide jakin batzuetan murgildua aurkitu dudala eta. Bide hauek zenbait gogarketa eta arauetara eraman naute euren bidez metodo bat sortu dudalarik; eta iruditzen zait beraren bidez nire ezagupena mailaka gehitu ahal izango dudala, eta pittinka-pittinka eta nire gogoaren eskaskeriak eta nire bizitzaren iraute laburrak zilegiko didan neurrian punturik gorenenera ailegatuko naizela. Metodo horretatik dagoeneko hainbat fruitu atera dudala eta, asetasun galanta besterik ez dut jasotzen egiari buruzko ikerketetan egin dudan aurrerabideari buruz pentsatzen dudanean; nahiz eta nire buruaz daukadan iritzian mesfidantzara jotzen dudan harrokeriara baino gehiago, eta, filosofo ikuspegitik begiratu gero, gizakien ekintza eta eginkizun guztiak alferrikakoak iruditzen zaizkidan arren. Eta, etorkizunari begira bururatzen ditudan itxaropenak direla eta, nire iritzia da gizaki hutsei dagozkien eginbeharren artean ona eta garrantzitsua den bat izatekotan nik aukeratu dudan hauze izango dela.

Baliteke, hala ere, ni oker egotea, eta urre eta diamantetzat hartzen dudana kobre eta kristal pittin bat baino ez izatea. Badakit benetan lotuak gagozkiola hutsegiteari gure buruari dagozkion gaietan, eta baita susmagarriak izan behar zaizkigula adiskideen irizpenak gure aldeko direnean. Baina nahikoa izango dut diskurtso honetan zein bideri jarraitu natzaion erakutsita, eta nire bizitza koadro batean bezala irudikatuta, horrela bakoitzak bere iritzia eman ahal izan dezan. Berari buruz jendearen artean sortuko diren zurrumurruetatik iritziak jasoz, nire burua eskolatzeko bide berri bat izango dut horrela, orain arte erabili ohi ditudan besteei gaineratuko diedana.

Honela ba, nire asmoa ez da bakoitzak bere arrazoia ondo zuzentzeko zein metodori jarraitu behar dion irakastea, baizik eta erakustea nirea nola saiatu naizen zuzentzen. Arauak ematera sartzen direnek arau horien jasotzaileak baino trebeagotzat jo behar dute euren burua, eta gauzarik txikienean huts egiten badute gaitzesgarriak izango dira. Baina nik idazki hau istorio baten gisa edo, nahiago baduzue, alegia baten gisa besterik ez dut proposatzen -bertan jarraigarriak diren adibide batzuen artean, arrazoiz jarraituko ez zaien beste zenbait aurkituko direlarik- eta espero dut norbaitentzat baliagarria izango dela, inorentzat kaltegarria izateke, eta denek eskertuko didazuela nire zintasuna.

Ni txikitatik izan naiz letretan³ hezia eta, hauen bidez bizitzarako onuragarria den guztiaren ezagupen argi eta segurua lor nezakeela sinestarazi zidatenez, irrika handiz landu nituen. Baina ikasketa hauek burutu bezain laster -bukaeran jakitunen⁴ artean onartua izan ohi delarik- zeharo aldatu nuen iritzi. Zeren, nahasten ninduten zalantza eta hutsegiteak ugariak zirenez, iruditzen zitzaidan eskolatzeko ahaleginetatik jaso nuen onura bakarra zera zela: nire ezjakintasun gero eta

handiagoaz jabetzea, alegia. Eta hala ere, ni Europako eskolarik ospetsuenetariko batean nengoen⁵, munduan inon gizaki jakintsurik egotekotan hantxe egon behar zuela ustez. Bertan beste guztiek ikasi zutena ikasi nuen, eta, halaber, irakasten zizkiguten zientziekin ez-ase, nire esku artera erori ziren liburu guztiak miatu nituen, baita gai arraroen eta bitxienei buruzkoak⁶ ere. Horrekin batera, beste guztiek nitaz ematen zituzten iritziak ezagutzen nituen, eta ez nekusan nire ikaskideak baino gutxiagotzat jotzen nindutenik, hauetariko baten batzuk gure maisuen lekua betetzera destinatutik zeuden arren. Eta azkenik iruditzen zitzaidan gure mendea aurreko beste edozein bezain emankorra eta aberatsa zela adimen azkarretan. Honek askatasuna eman zidan beste guztiei buruz nire iritzia emateko, eta pentsatzeko, gainera, munduan ez zegoela aurretik agindu zidaten legezko doktrinarik. Hala ere, eskoletan lantzen diren ariketak estimatzen nituen oraindik. Banekien jakin bertan ikasten diren hizkuntzak antzinako liburuak ulertzeko beharrezkoak direla; alegien atsegintasunak adimena iratzarten duela; istorioetan kontatzen diren ekintza gogoangarriak (eurak zuhurtasunez irakurriz gero) adimen hori goratzen dutela eta irizmena eratzen laguntzen dutela; liburu on guztien irakurketa euren egileekin (joan diren mendeetako gizakirik prestuenekin) jardun egitea bezala dela, eta jardun ikasia gainera, bertan euren pentsamenduetatik onenak erakusten baitizkigute; hitz-eterriak indar eta edertasun paregabeak dituela; poesiak sentiberatasun eta gozotasun liluragarriak dituela; matematikak oso asmaketa zorrotzak dituela, oso baliagarriak izan daitezkeenak bai jakinguren nahiak asetzeko eta baita langintza guztiak erraztu eta gizakien lanak arintzeko ere; anitz irakaspen jasotzen direla ohiturez diharduten idazkietan, eta baita bertutearen aldeko anitz aholku ere, guztiak oso baliagarriak direnak; teologiak zerua nola irabazi irakasten duela; filosofiak⁷ gauza guztiei buruz egiantzaz hitz egiteko bidea ematen duela, eta baita gutxiago dakitenen mirespena jasotzekoa ere; jurisprudentziak, medikuntzak eta beste zientziek ohoreak eta aberastasunak eskaintzen dizkietela lantzen dituztenei; eta, azkenik, ona dela hauek guztiak aztertuak izatea, baita sineskeriatsuenak eta faltsuenak ere, euren balioa zehaztasunez ezagutzeko eta ez gaitzen engainatuak izan.

Baina uste nuen zegoeneko nahikoa asti emana niela hizkuntzei eta antzinako liburuen irakurketari, eta baita hauen istorio eta alegiei ere. Izan ere, ia gauza bera baita beste mendeetakoekin hitz egitea eta bidaiatzea. Ona da herri anitzen ohiturei buruz zerbait jakitea, horrela geureaz iritzi zuhurragoa izan dezagun eta ez dezagun pentsa gure ohituren aurkakoa den guztia barregarria edo arrazoiaren aurkakoa dela, ezer ikusi ez dutenek egin ohi duten legez. Baina bidaiatzeari denbora gehiegi ematen diona, azkenean, atzerritar bihurtuko da norberaren herrian; eta joandako mendeetan lantzen zituzten gauzez jakinguregi denak gaur egun egiten diren gauzez zeharo ezjakina iraungo du gehienetan. Gainera, alegiek ezinezkoak diren zenbait gertakizun ahalezko bezala irudikatzea eragiten dute. Eta istoriorik zehatzenek ere alde batera utziko dituzte gora-beherarik arruntenak eta ezezagunenak (gauzen balioa ez aldatzen ez gehitzen badute ere), horrela eurak irakurtzeak gehiago mereziko duelakoan. Honen ondorioz, gainerako guztia ez da agertuko benetan den bezala, eta euren ohikuntzak istorioetatik ateratako adibideekin arautzen dituztenek gure elaberrietako paladinen nabarmenkerietan ibiltzeko joera izango dute, eta baita euren indarrak gaudituko dituzten egitasmoak bururatzeko joera ere.

Hitz-eterria asko estimatzen nuen, eta poesiaz maitemindurik nengoen, baina bata nahiz bestea ikastearen fruitu baino gehiago adimenaren dohain zirela uste nuen. Arrazoimena sendoagoa daukatenek eta euren pentsamenduak argiak eta ulergarriak egiteko hobeto ordenatzen dituztenek arinago konbentzi dezakete edozein proposatzen dutenaz, nahiz eta bretainera mordoiloiz baino ez hitz egin eta erretorika inoiz ikasita ez izan. Eta asmaketarik atseginenak bururatzen dituztenak, eta eurak apaindura eta goxotasun handiagoarekin adierazten dakizkitenak, poetarik handienak izango lirakeke beti, poesi artea ezagutuko ez balute ere.

Nik batez ere matematikak nituen gogoko, euren arrazoiak ziurrak eta nabariak direlako, baina ez nintzen konturatu oraindik zein zen euren benetako erabilera; eta uste nuenez arte mekanikoetarako baino ez zutela balio, harritzen ninduen euren gainean zerbait gorenagoa eraikia ez izatea, oinarriak hain sendo eta tinkoak izanik. Ostera, antzinako jentilen⁸ ohiturei buruzko idazkiak zerarekin parekatzen nituen: hain zuzen, lokatza eta hare gainean eraikita egongo lirakekeen jauregi distiratsu eta harrigarri batzuekin. Izan ere, idazki horiek bertuteak gorai patzen dituzte eta inon diren gauza

guztiak baino estimagarriagoak eman dezatela eragiten dute, baina ez dute ondo irakasten bertute horiek ezagutzeko bidea, eta, sarritan, halako izen politaz aipatzen dutena zera baino ez da: sentikortasun eza, harrokeria, etsipena edo gurasoeraitea.

Nik gure teologia gurtzen nuen eta zerua irabazi nahi nuen beste edozeinek bezala; baina ikasi nuen, gauza oso segurua bailitzan, bidea ez dagoela itxiagoa ezjakinentzat jakintsuentzat baino eta bertara daramaten egia errebelatuak gure adimenaren gainetik daudela, eta honegatik ez nintzen ausartuko egia horiek nire arrazonaketen ahuleziaren menpe jartzera. Eta, hori dela eta, ideia horien azterketa hasi eta burutu nahi banuen, premiazkoa iruditzen zitzaidan zerutik laguntza itzelen bat jasotzea eta gizaki baino zerbait gehiago izatea.

Filosofiaz⁹ honakoa esango dut, besterik ez: ez nuela nahikoa harrokeria pentsatzeko besteek baino emaitza hobekak lortuko nituela -kontutan izanda aspaldiko mendeetan bizi izan diren adimenik bikainenek landu dutela bera eta, hala ere, ez dela aurkitzen bere baitan eztabaidagai izango ez den ezer, eta, beraz, zalantzarria izango ez den ezer-. Eta oharturik gai berari buruz jende jantziaren artean iritzi ezberdin ugari egon daitekeela (ezin egon den arren egia izango den bat baino gehiago), ia-ia faltsutzat hartu nuen egiantzekoa baino ez zena.

Gero, gainerako zientziei dagokienez¹⁰, nire iritzia honako hau zen: euren hastapenak filosofiatik hartzen zituztenez, ezinezkoa izango zela hain ahulak diren oinarrietan sendoa izango zen ezer eraikita egotea. Eta agintzen duten ohorea eta irabazia ez ziren nahikoa ni horiek ikastera makurtzeko. Zeren, Jainkoari eskerrak, ez bainuen nire burua halako premiatan sentitzen zientzia nire aberastasunaren onerako tresna egin beharra izateko; eta nahiz eta ez nuen aldarrikatzen zinikoki ohorea gutxiesten nuela, gutxi axola niri sasi-titulu hutsetatik eskuratzea espero nezakeena.

Azkenik, doktrina txarrei¹¹ dagokienez, nire ustez, nahikoa ezagutzen nuen euren balioa, eta horregatik, ez ninduten oker egotera bultzatuko ez alkimista baten agintzariek, ez astrologo baten aurreiragarpenek, ez azti baten iruzurrek eta ezta dakitena baino gehiago jakiteko itxura egiten dutenen ez amarruek eta ezta harrokeriek ere.

Hau dela eta, nire adinak nire maisuen menpekotasunetik alde egiten utzi zidan bezain laister, letrak lantzeari utzi nion erabat. Eta bakarrik nire baitan edo munduko liburu handian aurki zitekeen zientzia bilatu behar nuela erabakita, nire gaztaroko gainerako denbora guztia bidaiatzen eman nuen, gorteak eta armadak ikusten, natura eta bizibide ezberdinetako jendearekin harremanetan, nire burua probatuz halabeharrak eskaintzen zizkidan ustekabeen aurrean, eta, beti ere, niretzat onuragarriak izan zitezkeen gogoetak eginaz agertzen zitzaizkidan gauzei buruz. Zeren niri iruditzen baitzitzaidan askoz ere egia gehiago aurki nezakeela norberak agertzen zaizkion gauzei buruz egiten dituen arrazonamenduetan (iritzi okerra jarraitu badu ondorioek zigortuko duten horietan) letragizon batek bere bulegoan sartuta (eta inolako eraginik gabeko espekulazioei buruz) egiten dituen arrazonamenduetan baino, azkenon emaitza eta ondorio bakarra zera izango litzatekeelarik: zenbat eta sen onetik urrutiago egon, orduan eta harrokeria handiagoa sortuko luketela, zeren arrazonamendu horiek egiantzekoak bihurtzeko adimen eta artificio gehiago erabili beharko da eta. Eta ni izugarritzko gogoarekin nengoan egia eta gezurraren artean bereizten ikasteko, horrela nire ekintzetan argiro ikusteko eta bizitza honetan segurtasunez abiatzeko.

Egia da ez nuela aurkitzen apenas ezer zertaz seguru egon beste gizakien ohiturak kontutan hartzen nituenean, hauetan ia filosofoen artean hainbat ezberdintasun aurkitzen bainuen. Honela, ikusirik badirela zenbait gauza guri oso arraro eta barregarri iruditu arren, beste herri handi batzuk onartu eta baitetsi ohi zituztenak, hemendik atera nuen onura handiena honakoa izan zen: ikasi nuela ez nuela ezer sinetsiko ziurtasunez edozein gauzari buruz adibideen eta ohituren bidez konbentziturak geratzen ez nintzen artean. Eta honela pittinka-pittinka zenbait errutik libratu nintzen, gure argitasun naturala itsu dezaketean eta gure arrazoia ulertzea zailago egin dezaketean zenbait errutik alegia. Baina behin urte batzuk eman nituela munduko liburuan honela ikasten eta esperientzia apur bat jasotzeko ahaleginak egiten, egun batean erabaki nuen nire baitatik ere ikastea eta nire gogoaren indar guztiak erabiltzea aurrerantzean jarraitu beharko nituzkeen bideak aukeratzeko. Eta hau guztia, nire ustez, askoz baliagoarriagoa izango zitzaidan, nire herritik eta nire liburuetatik inoiz urrundu izan ez banintz baino.

BIGARREN ZATIA

Ni orduan Alemanian nengoen, oraindik bukatu ez diren gerrak zirela eta deitua; eta enperadorearen koroaketatik armadaruntz bueltatzen ari nintzela neguaren hasierak koartel batean geldiarazi zidan. Bertan denbora guztia berogailu baten ondoan bakarreratua eman nuen, nire pentsamenduak lantzeko asti ugarirekin, ez nuelako aurkitzen gogokoa izan nezakeen elkarrizketarik eta gainera, zorionez, ez nuelako endredatuko ninduen batere kezka edo grinarik. Pentsamendu hauen artetik lehenetakoa zera izan zen: jabetu nintzela kontutan izan behar nuela zati ugariz osatua eta zenbait maisuren eskuez egindako lanetan ez dagoela, sarritan, bakar batek egindako lanetan hainbat perfekzio. Honela ikusten dugu arkitekto bakar batek ekin eta burutu dituen eraikuntzak ederragoak eta hobeto taxutuak direla, askoren artean (beste helburu batzuetarako jasotako harresi zaharrez baliatuz) berritu nahi izan dituztenak baino. Era berean, zenbait hiri zahar, hasieran herriska baino ez izanik denborarekin hiri handi bihurtu direnak, gehienetan oso gaizki taxutuak egoten dira parekatzen baditugu ingeniari batek bere irudimenaren arabera lautada batean moldatu dituen herri erregularrekin; eta hiri zahar horietako eraikuntzek, bakoitza banaka hartuz gero, herriotakoek hainbat perfekzio edo gehiago izan dezakete sarritan, baina, hala ere, kontutan badugu nola dauden banatuak eraikuntza horiek (hemen handi bat, han txiki bat) eta zer bihurriak eta ezberdinak egin dituzten kaleak, eman dezake halabeharrak jarri dituela horrela eta ez arrazoimenaz baliatu diren gizaki batzuen nahimenak. Eta gogoan hartzen badugu hala eta guztiz ere beti izan direla zaintzaile batzuk arduratu direnak jendearen etxeek herriaren apaingarri bezala balio izan dezaten, erraz konturatuko gara zer zaila den gauzak ondo egitea besteen lanen gainean jardutean. Honela ba, iruditzen zitzaidan, aspaldi erdi basatiak izanik pittinka-pittinka zibilizatu diren herriak (euren legeak gauzatu dituztelarik hilketen eta auzien nahigabeak behartu dituzten neurrian) ezin daitezkeela antolatu elkartu zirenetik legegile¹² zuhur baten konstituzioari jarraitu diotenak bezain ondo. Era berean, ondo gauza ziurra da Jainkoak bakarrik moldatu duen benetako erlijioaren egoerak beste guztiak baino hobeto arautua egon behar duela askotik ere. Eta, giza arazoei buruz hitz eginez, nire ustez Esparta antzina oso loratsua izan bazen, honen arrazoa ez zen izan bere lege bakoitzaren berezko ontasuna, zenbait nahikoa bitxiak eta ohitura onen aurkakoak baitziren, baizik eta xede ber berara zuzenduta zeudela, bakar batek asmatu zituelako. Eta, era berean, pentsatzen nuen gehiago hurbiltzen zaizkiola egiari gizaki batek aurrean dituen gauzei buruz egin ditzakeen arrazonamenduak liburuetakoz zientziak baino (gutxienez bakarrik arrazoi gertakorrak eta frogapenik ez duten zientziak baino gehiago, pittinka-pittinka zenbait pertsona ezberdinen iritzietatik osatuak eta haziak izan direnak). Eta pentsatu nuen, gainera, arrazoimen osoa jaiotze puntutik izan bagenu gure esku, eta beti berak zuzendu izan bagintu, gure irizpenak ezin gardenagoak eta sendoagoak izango liriatekeela; gizaki izan aurretik ume izan baikara, eta luzaroz gure gurarien eta oharkarien agintepean egon behar izan baitugu, eta hauek -gurariak eta oharkarien aginduak- sarritan elkarren aurkakoak dira eta beharbada ez digute aholkatzen beti onena.

Ez dugu ikusten, egia da, hiri bateko etxe guztiak lurreratzen direla eurak beste modu batera berreraikitzeke asmo hutsaz, ezta kaleak ederragoak egiteko asmoaz ere. Baina garbi ikusten dugu zenbaitek eurenak botatzen dituztela berreraikitzeke eta beste batzuetan horretara behartuak izaten direla etxeak eurak jausteko zorian daudelako edo oinarriak oso sendoak ez direlako. Adibide honekin honakoaz konbentzitu nintzen: ez litzatekeela zentzuzkoa izango norbaitek Estatu bat eraberritzeko asmoa egin zezala, horretarako oinarri guztiak aldatuz, edo lurrera zezala bera indartzeko; eta konbentzitu nintzen, era berean, ez litzatekeela zentzuzkoa izango inork zientzien gorputza (ezta hauek irakasteko eskoletan ezarria dagoen ordena ere), eraberritzeko asmoa egin zezala. Eta ondorioztatu nuen, bestalde, ordura arte nire sinesmenean jasoak nituen aburuei zegokienez, egin nezakeen gauzarik onena zela eurak ezabatzen ahalegintzea, gero berriz beste hobe batzuk ezartzeko, edo aurrekoak eurak ezartzeko behin arrazoiaren mailara egokitu eta gero. Nire uste sendoa zen honela nire bizitza askoz ere hobeto zuzentzea lortuko nuela, -oinarri zaharren gainean eraikia eta gaztaroan, egiak ote ziren aztertu gabe, nireganatu nituen hastapenetan oinarritua baino hobeto, alegia-. Honetan zailtasun batzuk igartzen nituen arren, ez ziren inondik ere konponbide gabekoak, eta ezin ziren parekatu arazo publikoarekin zerikusia duten gauzarik txikienen eraberritzearekin. Gorputz handi hauek behin lurreratuta altxatzeko oso zailak dira, eta baita zutik

eusteko ere behin astindu direla, eta euren erorketa oso bortitza izango da seguruenik. Gainera euren imperfekzioei dagokienez, baldin badituzte -eta euren artean dagoen ezberdintasuna aski da baieztatzeko anitzek badituztela-, erabileraren poderioz asko leundu dira, eta beste zenbait -zuhertasunagatik kontutan hartu ezingo direnak- saihestu egin dira edo zuzendu ia igarri ere egin gabe. Eta, azkenik, ia beti euren aldaketa izango litzatekeena baino jasangarriagoak izaten dira; mendi artean bihurka doazen errepide handietan bezala gertatzen da, hauek pittinka-pittinka, erabili ahala, lauak eta erosoak bihurtzen dira, eta askoz ere hobea da hauei jarraitzea zuzenago (harkaitzetan gora igoz eta amildegietan barrena jaitsiz) joaten saiatzea baino.

Hau dela eta, ezin ditut nik onetsi, inolaz ere ez, arazo publikoetan beti beste eraberritzeren bat asmatzen diharduten giza natura bazter-nahastaile eta geldigogor horiek, deituak izan ez direnak, ez jaiotzez, ez aberastasunez, jendarteko arazoak gobernatzera. Eta idazki honetan halako zorakeriaren susmagarri egin nazakeen zertxobait legokeela uste izango banu, ni neu damutu egingo nintzateke erabat bera argitaratuko balitz. Nire asmo bakarra izan da neure pentsamenduak eraberritzen ahalegintzea eta eurak guztiz nirea izango den oinarri baten gainean eraikitzea, besterik ez. Nik egindako lana nahikoa gustukoa dut; hori dela eta, hemen bera adibide gisara erakusten badizuet ere, ez diot inori aholkatu nahi bera antzera dezala. Jainkoarengandik dohain hobek jaso dituztenek agian asmo gorenagoak izango dituzte, baina ni beldur naiz nire hauxe ere ez ote den batzuentzat ausartegia izango. Aurretik jasotako sinesmen guztiez libratzeko erabaki hutsa ez da guztiek jarraitu behar dioten eredu. Eta mundua hau egitea komeni ez zaien bi adimen motaz osatua dago ia erabat. Alde batetik, batzuek euren burua dena baino trebeagotzat hartuko dute, eta euren irizpenak arinegi botako dituzte, hori besterik ezin dute egin, eta ez dute izango nahikoa pazientzia euren pentsamendu guztiak ordenaturik erroteko; eta hemendik zera ondorioztatzen da: noizbait aurretik jaso dituzten hastapenak zalantzatan jartzeko askatasuna hartuko balute -gehiengoaren bidetik urrunduz- ezingo lioketela zuzen joateko hartu behar den bideari jarraitu, eta bizi guztian galdurik ibiliko liratekeela. Beste batzuek, berriz, nahikoa arrazoimen eta umiltasun izango dute, eta iritziko diote egia eta gezurraren artean bereizteko orduan eskola eman diezaieketen beste batzuk baino gutxiago direla, eta konformatu beharko dute beste hauen aburuei jarraituta, euren kabuz hobek bilatzen ibili ordez.

Eta niri dagokidanez, azken hauen artekoa izango nintzateke, zalantzarik gabe, maisu bat bakarrik izan banu edo ezagutu izan ez banitu garai guztietako jakintsuenen aburuen artean egon diren ezberdintasunak. Baina ikastetxean bertan ikasi nuen ezin zela bururatu ezer, ezta gauzarik xelebreena edo sinesgaitzena ere, filosofoen batek esan ez duena; eta ondoren, bidaiatzean, ezagutu nuen geureez biziro aurkakoak diren sentimenduak dituzten gizakiak ez direla horregatik ez basatiak, ez barbaroak, eta askok guk hainbat arrazoimen edo gehiago erabiltzen dutela; eta gogoan hartu nuen gizaki bera, adimen berarekin, benetan ezberdina bilaka daitekeela haurtzarotik frantziarren edo alemaniarren artean haziz gero, edo beti txinatarren edo kanibalen artean biziz gero. Eta gure jazteko ohituretan ere, duela hamar urte atsegina genuen gauza, eta agian hamar urte barru ere atsegina izango duguna, gaur egun bitxia eta irrigarria iruditzen zaigu. Honetara benetako ezagupen batek baino, usadioak eta adibideak limurtzen gaitu, eta, hala ere, ezagutzeko zailak diren egiei dagokienez, botoen kopuruak ez du frogapen baliorik, egiantzekoagoa delako gizaki bakar batek aurki ditzala, herri oso batek baino. Hau dena kontutan izanik ezin nuen nik inor aukeratu beraren iritziaik besteenak baino nahigarriagoak izango litzatekeena nire ustetan, eta nire burua neuk zuzentzera behartua aurkitu nintzen.

Baina, bakarrik eta ilunpean doan gizaki baten modura, erabaki nuen behar hainbat astiro joango nintzela eta gauza guztietan beharbesteko begiramendu izango nuela, honela oso gutxi aurreratu arren ez nintzen behintzat eroriko. Halaber, ez nuen zeharo errefusatu nahi beste garai batean nire sinesmenean, arrazoien bitartetik gabe, irrista zitekeen inolako abururik, harik eta nahikoa asti eman arte, bai hastera nindoan lanaren egitasmoa burutzen eta baita egiazko metodoa aurkitzen nire gogoaren gaitasunak ametitzen dituen gauza guztien ezagutzara heltzeko.

Gazteago nintzela, filosofiaren sailetatik logika, eta matematikarenetik geometrien analisia eta algebra ikasi nituen, hiru zientzia edo arteok nire asmoa betetzen lagundu behar zidatela ematen zutelarik. Baina hauek aztertzean konturatu nintzen logikari zegokionez, silogismoak -eta gainerako

bere arau guztietatik gehientsuenek- gehiago balio dutela aurretik ezagunak ditugun gauzak azaltzeko edo, lullen¹³ arteak bezala, ezagutzen ez ditugunei buruz inolako zentzurik gabe hitz egiteko, eta ez hainbeste gauza berriak ikasteko. Eta, benetan, oso egiak eta oso onak diren zenbait arau biltzen ditu, baina baditu, hala ere, horiekin nahastuta, kaltegarriak eta beharrezkoak ez diren beste zenbait, euren artean bereiztea landu gabeko marmolezko bloke batetik Minerva edo Diana bat ateratzea bezain zaila delarik. Bestalde, antzinakoen analisiak eta gaurko algebrak, oso gai abstraktuak eta inolako erabilerarik gabekoak aztertzen dituzte; baina horretaz gain, lehenak irudiak hartu behar ditu gogoan, horretara mugatuta dago beti, eta horregatik ezin du ulermena erabili irudimena asko nekatu gabe, eta azkena arte ilun eta nahasia bihurtu da, adimena landu baino trabatzen duena, arau batzuei eta zifra batzuei lotuta baitagokie. Hau zela eta, pentsatu nuen beste metodo bat bilatu behar zela, hiruon abantailak gordeko litzukeena euren akatsak baztertuz. Eta legeen ugaritasunak sarritan bizioen aitzakiarako balio duenez -Estatu bat askoz ere hobeto arautua delarik, oso lege gutxi izan arren, zorrotzasunez betetzen direnean-, nik uste izan nuen logika osatzen duten arau ugari horien ordeztu nahikoa izango nukeela ondoko lauok, baldin eta eurak beti betetzeko erabaki sendo eta setatsua hartzen banuen behintzat.

Lehena zen ez nuela ezer hartuko egiaztat, ez banuen ebidenteki ezagutzen horrela zela: hau da, arretaz sahiestu behar nituela urdurikeria eta errezeloa, eta nire irizpenetan bildu behar nuela bakarrik nire adimenari argiro eta bereizirik agertuko litzaiokeena, beti ere zalantza egiteko aukerarik emango ez lukeen neurriraino.

Bigarrena zen aztertuko nuen zailtasun bakoitza zatituko nuela ahal hainbat zatitan, arazoa konpontzeko beharrezko litzatekeen hainbatetan, hain zuzen.

Hirugarrena zen nire pentsamenduak ordenaturik zuzenduko nituela, gai bakunenetatik eta ezagutzeko errazenetatik hasita, poliki-poliki, mailaka bezala, konposatuenean ezagutzara igoz, eta suposatuz ordena dagoela, baita berez bata bestearen aurretik ez doazen gaien artean ere.

Eta azkena zen alde guztietatik hain zenbaketa osoak eta hain berrikuspen orokorrak egingo nituela, non seguru egongo nintzatekeen ezer ez ahazteaz.

Arrazoi guztiz bakun eta errazen katea luze hauek (geometrilariak euren frogapenik zailenetara heltzeko erabiltzen dituztenak) honakoa irudikatzeko aukera eman zidaten: giza ezagutzaren barruan bil daitezkeen gauza guztiak ere modu horretantxe daudela elkarren jarraian. Eta ez bada jotzen egiazkotzat gezurrezkoa dena eta gauza bat bestetik ondorioztatzeko behar den ordena gordetzen bada, ezingo da ezer egon bere urruntasunagatik azken batean erdietsiko ez dena, eta ez da ezer egongo ezkutatua inork aurkituko ez duen lekuan. Eta ez nintzen ni gehiegi kezkatu bilatzen nondik hasi beharko ote zen, banekielako bakunenetatik eta ezagutzeko errazenetatik hasi behar zela; eta gogoan harturik gaur egun arte egia zientzietan ikertu duten guztien artetik matematikariak bakarrik lortu ahal izan dutela frogapen batzuk -hau da, egiazko eta ebidenteak diren arrazoi batzuk-, ez nuen zalantzarik eurek aztertu dituzten gauza horietatik hasi behar zela, nahiz eta hortik baliagarritasun bakarra baino ez nuen espero, hots, nire adimena ohituko zela egiez elikatzerara eta arrazoi faltsuekin ez konformatzerara. Alabaina, ez zen nire asmoa eskuarki matematika deritzen zientzia berezi guztiok ikasteko lana hartzea helburu horretarako. Eta ikusi nuen zientzia hauen gaiak ezberdinak zirela, baina, hala ere, guztiek gai ezberdin horien baitan aurkitzen diren zenbait harreman eta proportzio behatzen dutela, eta horretan bat datozela; hori zela eta zera pentsatu nuen: hobe izango litzatekeela proportzio hauek bakarrik orokorki aztertzea eta eurak suposatzea bakarrik ezagupena errazago bihurtzen lagun ziezadaketen gaietan (baina hauetara murriztu gabe), ondoren proportzio horiek dagozkion beste gauzei ahalbait eta ongien aplikatu ahal izateko. Geroago konturatu nintzen proportzio horiek ezagutzeko batzuetan bakoitza banaka hartu beharko nukeela kontutan eta beste batzuetan horietatik zenbait elkaturik ulertu eta kontutan hartu beharko nituzkeela; hau dela eta, pentsatu nuen lerro gisara suposatu behar nituela banaka hobeto kontutan hartzeko -ez nuelako ezer aurkitzen lerroa baino bakunagorik eta ez nuelako ezer aurkitzen, ez nire irudimenean, ez nire sentimenean, bereizikiago adieraz nezakeenik-. Baina pentsatu nuen, gainera, zenbait elkaturik atxikitzeko edo ulertzeko zifra batzuen bidez azaldu beharko nituzkeela -ahalbait eta motzenak-, eta bide honetatik geometri analisiaren eta algebraren onena hartu eta bataren akats guztiak bestearen bidez zuzenduko nituzkeela.

Eta zera esatera ausartzen naiz: aukeratu nituen agindu gutxi hauek zorroztasunez betetzeak zientzia biok ukitzen dituzten arazo guztiak argitzeko erraztasuna eman zidala. Izan ere, eurak aztertzen bizpahiru hilabete eman eta gero (arazo bakunenetatik eta orokorrenetatik hasita, eta aurkitzen nuen egia bakoitza gero beste batzuk aurkitzeko balioko zidan araua izanik), lehenago oso zailtzat nituen zenbait egiatara heldu nintzen, baina, horretaz gain, azken aldera, iruditu zitzaidan zehaz nezakeela nola eta noraino argitu ahal izango nituen ezezagunak nituen arazoak ere. Ez nauzue honegatik harroegitza hartuko kontutan baduzue -gauza bakoitzaz egia bakarra baino ez dagoenez-, egia hori aurkitzen duenak berataz jakin beharreko guztia badakiela, eta kontutan baduzue, halaber, baieztatu daitekeela aritmetiketan hezitako mutiko bat, esaterako, seguru egon daitekeela aztertu duen batuketari buruz giza adimenak aurki dezakeen guztia aurkitu duela zalantzarik gabe, batuketa arauak jarraituz egin badu. Azken batean, benetako ordenari jarraitzen eta bilatzen denaren gorabehera guztiak zehazten irakasten duen metodoak bere baitan biltzen baitu arau matematikoei ziurtasuna ematen dien guztia.

Baina metodo honetatik gehien asetzen ninduen zen seguru nengoela beraren bidez nire arrazoiak gauza guztietan erabiliko nuela, perfektutasun osoz ez bazen, bai, gutxienez, nire esku egongo zen ahalbait eta ondoen. Bestalde, igartzen nuen bera erabiltzean nire adimena ohitzen zela pittinka-pittinka bere gaiak garbiroago eta bereziago bururatzera, eta metodo hori inolako gai berezitar mugatu ez nenez, nire buruari zera agindu nion: gainerako zientziei aplikatuko niela matematikaren algebraren zailtasunei aplikatu nien hainbat onuraz. Baina ez nintzen ni, horregatik, inon ziren zientzia guztien azterketari ekitera ausartu, hori metodoak agintzen duen ordenaren aurkakoa litzateke eta. Baina igarri nenez zientzien hastapen guztiak filosofiatik hartu behar zirela, eta bertan oraindik aurkitzen ez nenez bakarrenez ere ziurra izango zena, pentsatu nuen, gauza guztien aurretik, hastapen horiek finkatu behar nituela. Eta hau munduko gauzarik garrantzitsuena izanda (eta honetan beldurra bakarrik urdurikeriari eta errezelolari izan behar nionez), pentsatu nuen, gainera, ez niola lan horri ekin behar orduan nituen hogeita hiru urteak baino adin helduagoa bete arte eta denbora asko eman arte nire burua prestatzen, bai lehenago jaso nituen aburu gaizto guztiak nire gogotik ezabatzen, bai esperientzia ugari metatzen, ondoren nire arrazonamenduen gai izan zitezkeen; eta azkenik erabaki nuen nire buruari ezarri nion metodoa landu behar nuela, bera nire baitan gero eta gehiago sendotzeko.

HIRUGARREN ZATIA

Norbera bizi den etxea berreraikitzeke ez da nahikoa hasi aurretik bera lurreratzea eta materialak eta arkitektoak hartzea, edo norberak arkitektoarena egitea, eta, ezta, honetaz gain, diseinua arretaz marraztea ere; beharrezkoa da, halaber, beste etxe bat izatea lanek dirauten artean eroso ostatuak izateko. Ba, era berean, nire ekintzetan zalantzati ez irauteko -nire arrazoimenak nire irizpenetan horrela irautera behartuko ninduen denboran- eta ordutik aurrera ahalbait eta zorionsuen bizitzen jarraitzeko, behin-behineko moral bat eratu nuen niretzat, hiru edo lau arauz osatua, hemen jakinarazi nahi dizkizuedanak.

Lehena nire herriko legeak eta ohiturak betetzea zen, Jainkoari esker haurtzarotik irakatsi didaten erlijioa gordez beti, eta, gainerako gauza guztietan, nire burua gidatuz aburu neurtuenei eta gehiegikeriatik urrundueni begira (hau da, nirekin bizi zirenen artetik zentzudunenek euren eginkizunetarako onartuko zituzten iritziei begira). Izan ere, ordurako ez nituen nire aburuak kontutan ezertarako, guztiak berriro azertu nahi nituelako, eta uste nuen egin nezakeen gauzarik onena zela zentzudunenen aburuei jarraitzea. Eta agian persiar eta txinarren artean gure artean bezain gizaki zentzudunak egon zitezkeen arren, iruditu zitzaidan baliagarriena izango zela nire burua arautzea bizilaguntzat izango nituenei egokituz. Eta iruditu zitzaidan, gainera, hauen aburuak benetan zeintzuk ziren jakiteko arreta jarri behar niola egiten zutenari, eta ez ziotenari; eta honetarako arrazoiak ez zen bakarrik gure ohituren ustelkeriagatik oso jende gutxi esan nahi duela sinesten duen guztia, baizik eta baita askok ezta eurek ere ez dutelako ezagutzen zer sinesten duten ere. Zeren gauza ezberdinak dira zerbait sinesteko beharrezkoa den pentsamenduaren ekintza eta zerbait horretan sinesten dugula jakitea, sarritan bata bestea gabe ematen direlarik. Eta berdintsu onartutako zenbait aburuen artetik nik neurtuenak aukeratzen nituen: bai ekintzarako beti erosoak direlako (eta seguruenik onenak ere, gehiegikeria beti txarra izan ohi da eta) bai, huts eginez gero, gutxiago urrunduko nintzatekeelako egiazko bidetik, muturreko bidea hartuta huts eginez gero, urrunduko nintzatekeena baino gutxiago. Eta gehiegikerien artean sartzen dut, bereziki, norbere askatasuna zertxobait galarazten duen promesa oro. Alabaina, ez nituen nik honekin gaitzesten adimen ahulen aldakortasuna zuzentzeko balio duten legeak; helburu horrekin lege hauek baimenduko dute botoak eta hitzarmenak egitea, zeintzuek esandakoari eustera behartuko duten bai asmo onarekin jokatzeko denean eta baita ere asmo arduragabearekin jokatzeko denean merkataritzaren segurantzarako. Baina ez nuen ikusten munduan beti bat dirauen ezer eta nire buruari agintzen nion nire irizpenak gero eta gehiago hobetuko nituela, eta ez nituela okerragotuko; honegatik guztiagatik, nire ustez, sen onaren aurka oker handia egingo nukeen nire burua behartuko banu zerbait ontzat hartzera lehenago onetsi nuelako, eta kontutan izan gabe ondoren gauza horrexek agian ona izateari utzi diola, edo nik halakotzat jotzeari utzi diodala.

Nire bigarren araua honako hau zen: nire ekintzetan ahalbait eta sendoena eta ausartena izatea eta abururik zalantzarrienei jarraitzea seguruenei jarraituko niekeen iraupen berdinez edo gehiagoz, behin horietaz konbentzita egonez gero. Honetan basoan galduta dauden bidaztiak antzeratzen nituen; hauek ez baitute hutsik egin behar noraezean bueltaka ibiliz, eta are gutxiago leku batean geldituz, beti leku baterantz joan behar dute ahalbait eta zuzenen, norabidez aldatu gabe arrazoi ahulengatik -hasieran, beharbada, norabide hori aukeratzera halabehar hutsak bultzatu izan baditu ere-; zeren, horrela, eurek zehazki nahi duten lekura ez joan arren, gutxienez norabait helduko baitira, eta bertan baso erdian baino hobeto egongo dira seguruenik. Era berean, bizitzako ekintzak sarritan atzeratu ezin direnez, egia ziur-ziurra da abururik gertakorrenei jarraitu behar diegula, egiazkoenak ezin baditugu bereizi; eta, egia da halaber, aburu batzuk besteak baino gertakorrak iruditzen ez bazaizkigu ere, horien artetik batzuk aukeratu behar ditugula eta hortik aurrera ez ditugula zalantzarritzat jo behar praktikan, oso egiazkotzat eta ziurtzat baino, egiazkoa eta ziurra baita horretara mugatu gaituen arrazoiak. Eta honi esker libratu nintzen ni ordutik aurrera zenbait damu eta aladurez, zeintzuek adimen makal eta zalantzati kontzientziak urduritzen dituzten; hauek, irmotasun gabe, zenbait gauza egiten dituzte onak bailiran, geroago oso txartzat hartuko dituzten arren.

Nire hirugarren araua honakoa zen: saiatuko nintzela nire buruari nagusitzen halabeharrari baino lehenago, eta nire nahiak aldatzen munduaren ordena baino lehenago, eta, oro har, ohituko nintzela

zera sinestera: oso-osorik gure esku dagoen gauza bakarra gure pentsamenduak direla. Honela guregangik kanpoko gauzei dagokienez, erabat guregana ezina bihurtuko zaigu ahalegin guztiak egin eta gero lortu ez den guztia. Eta hau bakarrik nahikoa iruditu zitzaidan etorkizunean eskuratuko ez nuen guztia nire nahitik baztertzeko eta horrela pozik geratzeko. Gure nahimenak, berez, nahi izaten du ulermenak nola edo hala eskuragarri bezala adierazten diona bakarrik; hau dela eta, guk kontsideratzen badugu guregandik kanpo dauden gauza guztiak berdin daudela gure eskutik urrun, orduan berdin penatuko gaituzte itxuraz jaiotzetik falta ditugun gauzek (gabezia hori ez delako gure errua), nola Txinako edo Mexikoko erresumak gureak ez izateak. Eta, esaten den moduan, premia bertute bihurtuz, gaixorik gaudenean osasuntsu izateko sentitzen dugun gogoia, edo kartzelan gaudenean aske izateko duguna, ez da handiagoa izango gorputza diamantea bezain ustelgaitza izateko dugun gogoia baino edo hegaz egiteko txorienak bezalako hegoak izateko duguna baino. Baina aitortzen dut gauza guztiak honela so egitera ohitzeko premia guztiak direla lan luzea eta behin eta berriro gogoia egitea. Eta honetan datza, nire ustez, nagusiki filosofo batzuen sekretua, hauek (beste garai batean) halabeharraren nagusitasuna saihestea lortu ahal izan baitute, eta baita (oinaze eta behar ororen gainetik) zorientasun mailan norgehiagoka aritzea are euren Jainkoekin ere. Beti naturak ezarri zizkien mugak gogoan baitziztuzten, eta erabat konbentzituta zeuden euren ahalmenean zegoen gauza bakarra euren pentsamenduak zirena, eta konbentzimendu huts hau aski zen izan ez zezaten beste ezerekin afekturik. Eta pentsamendu horietaz mugarik gabe baliatzen ziren, eta hori zela eta, neurri batean, arrazoia zuten euren burua jotzen zutenean filosofia hau ez zuten gizakiak baino aberatsagotzat, ahaltsuagotzat eta libreago eta zorientsuagotzat; beste gizakiok, naturaren eta halabeharraren faborea jaso badute ere, ezin baitira sekula nahi duten guztiaz baliatu.

Azkenik, moral honen amaiera modura erabaki nuen aztertu behar nituela gizakiek bizitza honetan dituzten zereginak, horrela onena aukeratzen saiatzeko. Besteen bizitzari buruz ez nuen ezer esan nahi; hori zela eta, pentsatu nuen egin nezakeen gauzarik onena zela aurretik nuen zeregin hartantxe irautea, hau da, nire bizitza osoa arrazoia lantzeari eskaintzea eta ahal nuen hainbat aurreratzea egiaren ezagutzan, nire buruari ezarria nion metodoari jarraituz. Metodo honetaz baliatzen hasi ondoren jaso nuen poza hain handia izan zen, ezen ez nuen uste bizitza honetan jaso zitekeen ezer bera baino gozoagorik, ez xaloagorik. Eta beraren bidez egunero egia batzuk aurkitzen nituen, nahikoa garrantzitsuak eta beste gizakientzat eskuarki ezezagunak; eta hauek aurkitzean hartzen nuen poza hain zen handia, non ez nintzen beste ezertaz kezkatzen. Gainera, aipatutako hiru arauon oinarria ikasten jarraitzeko nuen nahia zen, ez beste ezer; zeren Jainkoak argitasunen bat eman digunez guztioi egiaren eta faltsuaren artean bereizteko, sekula ez zitzaidan irudituko inoren iritziekin konformatu beharko nukeela, aurretik erabaki izan ez banu bakoitza nire irizmenaren bidez aztertuko nuela astia izandakoan. Eta, arau haiei jarraitzean, ez nukeen eskrupuluak baztertzeko jakingo, espero ez banu ez nukeela inoiz galduko horiek baino arau hobeak aurkitzeko aukerarik, horrelakorik egotez gerotan. Eta, azkenik, ez nukeen jakingo ez nire nahiak neurtzen eta ezta pozik egoten ere, aurretik jarraitu izan ez banu bide bat, zeinak ziurtatuko lidakeen inoiz eskuratu ahal izango nituzkeen ezagupen guztien lorpena, eta baita inoiz nire esku egon ahal izango liritekeen benetako ondasun guztiena ere. Eta gure nahimenak ez du ezer jarraitzen, ez eta ezer saihesten ere, gure ulermenak txar edo on bezala adierazten ez dion artean, eta horregatik nahikoa da ondo iriztea ondo jokatzeko, eta ahalbait eta ondoen iriztea ahalbait eta ondoen jokatzeko, hots, lortu ahal izango diren bertute eta ondasun guztiak lortzeko. Eta hau horrela dela seguru gaudenean pozik egongo gara beti.

Behin arauok honela finkatuta eta fedezko egiekin batera (nire sinesmenean beti lehenak izan direnak) aparte ipini eta gero, pentsatu nuen gainerako aburu guztiak nire burutik baztertzeko has nintekeela. Eta espero nuen hau hobeto lortuko nuela jendearekin solasean, eta ez denbora gehiago geratuta nire pentsamendu guztiok mamitu nituen gelan, eta horregatik, negua oraindik bukatu gabe zegoela, berriz bidaiatzen hasi nintzen. Eta hurrengo bederatzi urtean munduan zehar hona eta hara ibili nintzen, besterik ezer egin gabe, bertan antzezten ziren komedietan ikusle izaten saiatuz antzezle baino gehiago; eta, gai bakoitzari zegokionean, gogoia egin nuen bereziki bera susmagarria bihurtu zezakeen guztiaz nola huts egiteko aukera eman ziezadakeen guztiaz, honela

lehenagotik nire gogora labainduta egon zitezkeen akatsak baztertu nituelarik. Ez nituen horregatik eszeptikoak antzeratzen, zalantzatan egote hutsagatik egiten baitute hauek zalantza eta beti zalantzati egotearen itxura ematen baitute, haatik, nire asmo guztia ziurtasuna lortzea zen, horrela lur egongaitzak eta harea alde batera bota eta haitza edo buztina topatzeko. Eta hau, nire ustez, nahikoa ondo betetzen nuen; izan ere, aztertzen nituen proposizioen faltsutasuna eta ziurgabetasuna arrazoi argi eta seguruez aurkitzen saiatzen bainintzen, eta ez aieru ahulen bidez, eta ez nuen proposizio bakarra ere aurkitzen hain zalantzagarrria izango zena, handik ez atera ahal izateko ondorioen bat nahikoa ziurra, besterik ez bada berak ez zuela ezer ziurrik biltzen. Eta etxe zahar bat lurreratzean obra hondakinak berri bat eraikitzeke gorde ohi diren bezala, horrela ere, gaizki oinarritutakotzat jotzen nituen aburuak suntsitzean, zenbait ohar egiten nuen eta anitz esperientzia jasotzen nuen, zeintzuek balio izan didaten gero aburu ziurragoak finkatzeko. Eta, gainera, nire buruari ezarri nion metodoaz lanean jarraitu nuen; izan ere, nire pentsamenduak bere araei jarraituz zuzentzeko arreta nuen arren, noizean behin ordu batzuk hartzen nituen matematikaren arazoetan jarduteko (edo antzerakoak izan zitezkeen beste zientzia batzuen arazoetan ere). Arazook bereizten nituen nahikoa sendoak aurkitzen ez nituen beste zientzien hastapen guztietatik, eta ikusiko duzue horrela egin dudala liburu honetan azaltzen diren horietako zenbait arazotan. Beste zereginik gabe, itxuraz, bizitza goxo eta xaloa igaro dutenen antzera bizi nintzen (zeintzuk plazeren eta bizioen artean nola bereizi ikasten diharduten eta, euren astiaz gozatzeko aspertu gabe, onestak diren olgeta guztiez baliatzen diren), beti ere nire asmoari jarraituz eta egiaren ezagupenetik probetxua ateraz, beharbada liburuak irakurtzen eta letragizonekin harremantzen, besterik egin gabe, atera nezakeena baino probetxu handiagoa ateraz, hain zuzen.

Hala ere, bederatzi urteok igaro ziren nik jakintsuen artean eztabaidatu ohi diren arazoei buruz batere erabakirik hartu gabe, eta ohikoa baino ziurragoa litzatekeen filosofia baten oinarriak bilatzen hasi gabe. Eta aurretik asmo hauxe izan duten zenbait adimen bikainen ereduak -nire ustez helburua lortu ez zutenak- arazo ugari ekartzen zidan burura; eta hau kontutan izanik ez nintzatekeen, behar bada, lanean hasten ausartuko hain berehala, jakin izan ez banu ordurako baten batzuek zurrumurrua zabaldua zutela nik helburua lortua ote nuen edo. Ezingo nuke esan zertan oinarritzen zuten euren iritzi hau; eta, nire diskurtsoen bidez honetara lagundu badut ere, baliteke izatea aitortu dudalako ez dakidana pittin bat ikasi dutenek egin ohi duten baino xalotasun handiagoarekin, eta baita, beharbada, gehiago lehiatu naizelako ere besteek ziurtzat jotzen dituzten gauza askotaz zalantza egiteko nituen arrazoiak ikustarazten eta ez hainbeste neure doktrina batetaz harrotzen. Baina nire bihotzaren zintzotasunagatik ez nuen nahi ni ez naizen inortzat jo nintzaten eta horregatik pentsatu nuen ahalegin guztiak egin behar nituela eman zidaten ospea merezia izateko. Gurari hau zela eta oraintxe dela zortzi urte erabaki nuen ezagunik izan nezakeen edozein lekutik urruntzea eta hona¹⁴ erretiratzea, hau da, bertako armadak (guduaren iraupen luzearen eraginez ezarri den aginduengatik) bakearen fruituez segurtasun handiagorik gozatzeko balio duela ematen duen herri batera. Eta inoren gauzez baino bere gauzez kezkatua dagoen herri handi eta langile honetako jendearen artean bizi ahal izan naiz, basamorturik baztertuenean bezain bakarrik eta erretiratua, herririk jendeztatuenean dauden ezein erosotasunen falta izan gabe.

LAUGARREN ZATIA

Ez dakit han egin nituen lehen gogoetei buruz hitz egin behar dizuedan, oso metafisikoak eta ez-arruntak direnez ez dira eta, agian, guztien gustuko izango. Eta, hala ere, nola edo hala, haietaz mintzatzea behartuta nago, hartu ditudan oinarriak nahikoa sendoak diren ala ez erabaki ahal izateko. Gorago esan den bezalaxe, aspalditik igarri nuen ohiturei dagokienez, zalantza gabekoak bailiran jarraitu behar ditugula batzuetan oso zalantzagarriak direla badakigun aburuak; baina nik garai horretan egia bilatzen bakarrik jardun nahi nuen, eta horregatik pentsatu nuen beharrezkoa zela guztiz aurkakoa egin eta zalantzarik txikiena sor ziezadakeen oro erabat faltsu bezala errefusatzea, hori egin eta gero ea nire sinesmenean zeharo zalantza gabekoa zen zerbait gelditzen zen ikusteko. Horrela, gure sentimenei batzuetan engainatzen gaituztela eta, suposatuta nahi izan nuen ez zegoela ezer horien bidez irudikatzen dugunaren modukoa zena. Eta arrazonatzean hutsak eta paralogismoak egiten dituzten gizakiak badaudenez (eta hutsak egin baita geometriaren gairik bakunenetan ere), pentsatu nuen neuk ere beste edozeinek beste huts egin nezakeela, eta aurretik frogapentzat nituen arrazoi guztiak faltsutzat jo eta baztertu nituen. Eta azkenik, esna gaudela dauzkagun pentsamendu horiek guztiak lotan gaudela ere etor dakizkigukeela kontutan hartuz (hauen artean egia den bakarra ere ez dagoelarik) honakoa irudikatzea erabaki nuen: nire adimenean noizbait sartutako gauza guztiak ez zirela nire ametsetako lilurak baino gehiago. Baina, berehalaxe ohartu nuen dena faltsua zela pentsatu nahi nuen bitartean, nik, hori pentsatzen zuenak alegia, derrigorrean zerbait izan behar nuela. Eta ohartu nintzen honako egia: nik pentsatzen dut, beraz, banaiz, hain sendoa eta segurua zela, non eszeptikoen aieru bitxienei ere ezingo zuketen ahuldu, eta hau kontutan izanik bilatzen niharduen filosofiaren lehen hastapentzat jo nezakeela kezkarik gabe iritzi nion.

Honen ostean, ni zer nintzen aztertu nuen arretaz, eta ikusi nuen irudika nezakeela ez neukala inolako gorputzik eta ez zegoela ni nengoen inolako mundurik, ez eta lekurik, baina ez nezakeela honegatik irudikatu ni ez nintzela; eta ikusi nuen, halaber, ni ez beste gauzen egiaz zalantza egin behar nuela pentsatze hutsetik ondorioztatzen zela, ebidenteki eta ziurtasunez, ni zerbait nintzela, eta, ostera, bakarrik pentsatzeari utzita ez nuela izango batere arrazoirik ni banintzela uste izateko (sekula iruditu nuen gainerako guztia egia izanda ere). Honela zera jakin nuen: ni substantzia bat nintzela bere zerizana edo natura osoa pentsatzea duena, izateko inolako lekuren beharrik ez duena eta inolako gauza materialen menpekora ez dena. Honela, ni hau, hau da, arima (berak egin nau eta naizena), gorputzaz erabat ezberdina da, eta baita gorputza baino ezagutzeko errazagoa ere, eta gorputzik ez balego ere, arima bera baden horixe izango litzateke beti.

Ondoren, proposizio batek egiazkoa eta ziurra izateko oro har zer behar ote duen hartu nuen kontutan, zeren, horrelakoa zena banekien bat aurkitu berria nuenez, pentsatu nuen jakin behar nuela zertan zetzan ziurtasun hau. Eta ohartu nintzen nik pentsatzen dut beraz banaiz proposizioan ez zegoela ezer segurtatzen zidana egia esaten nuela -ez bada oso argi ikusten nuela pentsatzeko beharrezkoa dela izatea-, uste izan nuen arau orokortzat zera har nezakeela: ondo argiro eta bereizirik bururatzen ditugun gauza guztiak egia direla, baina zailtasuna dagoela nabarmendu nahi denean zeintzuk diren bereizirik bururatzen ditugun proposizio horiek.

Honen jarraian, zalantza egiten nuela eta, nire izatea ez zela guztiz perfektua gogoetatu nuen, ezagutzeko zalantzatzea baino perfektuagoa zela argiro bainekusan, eta hortik bururatu zitzaidan aztertu behar nuela nondik ikasi ote nuen ni nintzena baino perfektuagoa litzatekeen zerbaitez pentsatzen aritzea, eta garbiro jakin nuen perfektuago izango zen natura batetik ikasia izan behar nuela, hain zuzen. Niregandik at zeuden beste zenbait gauzari buruz nituen pentsamenduei dagokienez (esate baterako zerua, lurra, argia, beroa eta beste hamaika gauzari buruzkoak), ez ninduen asko kezkatzen eurak nondik ote zetozen jakiteak, ez bainuen horietan ezer sumatzen ni baino gehiago bihurtuko zituena, eta hori zela eta, pentsa nezakeen eurak egiazkoak izatez gerotan nire naturaren menpekoak zirela (honek perfekzioaren bat duen neurrian), eta egiazkoak ez izatez gerotan nik ezerezetik nituela, hau da, nik akatsen bat nuelako zeudela niregan. Baina ez zitekeen gauza bera gerta nirea baino izate perfektuago baten ideiaz, nabarmenki ezinezkoa zelako bera ezerezetik etortzea. Eta ezin zen, ezta ere, ideia hau niregandik sortua izan, perfektuagoa perfekzio txikiagokoaren ondorio eta menpekora izatea onartezina delako, zerbait ezerezetik etor dadila

onartezina den hainbat. Hontara, geratzen zen irtenbide bakarra zera zen: benetan ni baino perfektuagoa litzatekeen izaki batek jar zezala niregan, nik nolabait burura nintzakeen perfekzio guztiak bere baitan leuzkakeen natura batek alegia, hitz batez esateko, Jainkoa litzatekeen natura batek. Eta, nireak ez nituen perfekzioren batzuk ezagutzen nituenez, honi gaineratu nion ez nintzela existitzen zen izaki bakarra (hemen zuen baimenez, Eskolako hitzak libreki erabiliko ditut) eta beharrezkoa zela beste perfektuagoren bat egotea, eta nik izaki honen menpekoa izan behar nuela, nuen guztia berarengandik jaso izango nuelarik. Zeren bakarra eta beste izaki guztiekiko askea izan banintz, izate perfektuarekin amankomunean izango nituzkeen ezaugarri gutxiak nirezkoak izango baintuzke, eta arrazoi honexegatik faltan nuela ezagutzen nuen guztia niregan izan ahal izango nuke. Horrela, ni neu amaigabea, betierekoa, aldaezina, orojakituna, guztiz ahalsua izan ahal izango nintzateke eta azkenik, gainera, Jainkoarengan zeudela igar nintzakeen perfekzio guztiak eduki ahal izango nituzke. Zeren, egin berriak ditudan arrazoiketei jarraituz, Jainkoaren natura ezagutzeko -nirea horretarako gai den neurrian- egin behar nuen gauza bakarra zera zen: gauza bati buruz niregan ideiaren bat aurkitzen nuen kasu guztietan, gauza horiek kontutan hartu eta gogoetatu ea horien jabe izatea perfekzioa ote zen ala ez; eta seguru nengoen inperfekzioren bat adierazten zuten gauza horietatik bakarra ere ez litzatekeela Jainkoarengan egongo, baina bai, berriz, gainerako guztiak. Horrela, zalantza, iraupengabetasuna, tristura eta antzeko gauzak ezin zirela berarengan egon ikusten nuen, ni neu ere asko poztuko nintzateke eta horietaz libre banengo. Gainera, honetaz gain, zenbait gauza sentigarri eta korporalen ideiak nituen; izan ere, nik suposatzen nuen arren ametsetan ari nintzela eta ikusten edo irudikatzen nuen guztia faltsua zela, ezin nuen ukatu, hala ere, ideia horiek neure pentsamenduan zeudela. Baina zegoeneko nire baitan ezagutu nuen oso argiro adimenezko natura eta natura korporala ezberdinak direla; eta gogoan harturik konposizio orok mepekotasuna lekukotzen duela eta menpekotasuna nabarmenki akatsa dela, hortik atera nuen, Jainkoari zegokionez, ezin zela perfekzioa izan natura bi horietaz osatua izan zedila, eta ondorioz ez zegoela horrela osatua; baina iritzi nion, halaber, munduan guztiz perfektuak ez liratekeen zenbait gorputz edo zenbait adimen edo zenbait natura egotez gerotan, euren izateak haren [Jainkoaren] gaitasunen menpeko izan beharko lukeela, eta bera gabe ezingo zutela bizirik iraun ezta une bakar bat ere ez.

Honen ostean, beste egia batzuk bilatu nahi izan nituen, eta geometren gaia hartu nuen kontutan. Gai hau bururatzen nuen gorputz jarraitu bat bailitzan, edo luzeeran, zabaleran eta altueran edo sakoneran mugagabeki hedatutako espazio baten legez. Bera zatigarria izan zitekeen eta zati horiek figura eta handiera ezberdinak izan zitzaketen eta alde guztietara mugituak eta garraiatuak izan zitezkeen, hau guztia suposatzen baitute geometrek euren gaian. Hauen frogapen arruntenetatik batzuk berrikusi nituen, eta ohartu nintzen mundu guztiak izendatzen dien ziurtasun handiaren oinarria dela eurak ebidenteki bururatzen direla, eta ez beste ezer, eta hau zela eta ohartu nintzen, halaber, hainbat aldiz aipatu dudan arauari jarraituz, ez zegoela frogapen horietan ezer zegokien gaiaren existentzia ziurtatuko zidana. Zeren, adibidez, hiruki bat emanez gero, garbi nekusan bere hiru angeluek bi zuzenen balioa izan behar zutela, baina, hala ere, ez nekusan ezer ziurtatuko zidana munduan hirukiak badaudela. Baina, izaki perfektu batez nuen ideia berriro aztertzean, aurkitu nuen ezen existentzia berarengan biltzen zela, hiruki batean biltzen den bezalaxe, bere angeluak bi zuzenen baliokideak direla, edo ebidenteago, edo esfera batean bere zati guztiak erdipuntutik urruntasun batera daudela biltzen den bezalaxe; eta honen ondorioz, aurkitu nuen egia dela Jainkoa, izaki perfektu hori, badela edo existitzen dela, gutxienez geometriaren edozein frogapen hainbat egia.

Baina zenbait gizaki konbentzitura dago bera [Jainkoa] ezagutzea, eta baita euren arima zer den ezagutzea ere, zaila dela, eta honen arrazoia da gizakiok ez dutela sekula euren adimena gai sentigarrietatik altxatzen, eta ez dutela ezer bururatzen irudikatuz ez bada (hau gai materialez pentsatzeko modu bat delarik), eta irudikagarria ez den guztiari ulertezina deritzote. Hau nahikoa nabarmena egiten da filosofoek eskoletan arautzat duten honako baieztapenean: hots, ezer ez dagoela ulermenean aurretik sentimenean egon ez dena; eta, hala ere, hemen [sentimenean] egia da ez direla sekula egon ez Jainkoaren, ez arimaren, ideiak. Eta nik deritzot ideioak ulertzeko irudimena erabili nahi dutenek hotsak entzuteko edo usainak sentitzeko euren begiez baliatu nahi

balute bezala egiten dutela; eta gainera beste alde bat dago oraindik, alegia, ikusmenak ez digula segurtatzen bere gaien egiaz usaimenak edo entzumenak eurenaz segurtatzen dutena baino gutxiago. Alabaina, gure ulermenak esku hartzen ez duen artean, bai gure irudimenak, bai gure sentimenez, ezingo digute sekula ezer ziurtatu.

Azkenik, eman ditudan arrazoiekin Jainkoaren eta norberaren arimaren existentziaz nahikoa konbentziturik ez dagoen gizakirik baldin badago oraindik, nik zera nahi dut: hauek jakin dezatela agian ziurtasun txikiagokoak direla seguruagotzat jotzen dituzten gainerako gauza guztiak, hala nola, gorputz bat badutela, astroak eta lurra badaudela eta antzerako gauzak. Gauza hauetaz ziurtasun morala izanda ere (eta ematen du hau ezin dela zalantzatan jarri pertsona xelebrea izanda ez bada), ziurtasun metafisikoari buruz, ostera, erabat seguru ez egoteko honako hau nahikoa arrazoi da: hots, konturatu garelota egotean era berean irudika daitekeela badaukagula beste gorputz bat edo beste izar batzuk eta beste lur bat dakuskitzula, horrelakorik ezer ez dagoenean, eta hau ezin da zalantzatan jarri zentzugabea izanda ez bada. Zeren, nondik jakingo dugu ametsetan datozkigun pentsamenduak besteak baino faltsuagoak direla, ikusten badugu sarritan haiek ez direla hauek baino bizitasun eta zehaztasun gutxiagokoak? Eta adimenik hobereenek arazo hori nahi hainbat aztertzen badute ere, ez dut uste zalantza hau ezabatzeko eman ahal izango dutenik nahikoa izango den arrazoirik, ez badute aurretik Jainkoaren existentzia onartzen. Hasteko, ba, lehenxeago arautzat hartu dudana ere (hots: guztiz argiro eta bereizirik bururatzen ditugun gauza guztiak egiak direla) gauza segurua da, Jainkoa delako edo existitzen delako eta bera izaki perfektua delako eta guregan dagoen guztia berarengandik datorkigulako. Honi zera darraio: gure ideia eta nozioek, benetako gauzak direnez eta Jainkoarengandik datozenez, egia izan behar dutela argiak eta bereziak diren neurri osoan. Honela, sarritan faltsutasuna biltzen duten ideiak baldin baditugu, nolabait nahasiak eta ilunak diren neurrian izan behar du, horretan ezerezean esku hartzen dute eta (hau da, guregan nahasiak badira guztiz perfektuak ez garelako da). Eta nabarmena da faltsutasuna edo imperfekzioa Jainkoarengandik etorri beharrak emango digun higuina ez dela txikiagoa, egia edo perfekzioa ezerezetik etorri beharrak emango diguna baino. Baina guregan benetakoa eta egiazkoa den guztia izate perfektu eta amaigabe batengandik datorrela ez bagenek, ez guke inolako arrazoirik izango segurtatuko ligukeena hauek egiazkoak izatearen perfekzioa dutela, gure ideiak oso argiak eta bereziak izan arren.

Alabaina, Jainkoaren eta arimaren ezagutzak arau honen ziurtasuna eskaini digula eta, gero, erraz ezagutuko dugu lotan irudikatzen ditugun ameskeriek ez gaituztela inolaz ere bultzatu behar esna gaudenean ditugun pentsamenduez zalantzak egitera. Izan ere, inork oso ideia bereiziren bat izango balu, baita ametsetan ere (adibidez, geometrilari batek frogapen berriren bat asmatuko balu), ametsa ez litzateke eragozpena izango frogapen hori egia izan zedin. Eta ez du axola gure ametsetako huts egiterik arruntenak (hots, zenbait gai adierazten dizkigutela gure kanpoko sentimenez egiten duten bezalaxe) ideia horien egiaz ez fidatzeko aukera ematen badigu, sentimenez lotan ez gaudenean ere nahas gaitzaketela eta: hala nola, larumina dutenek guztia hori dakusatenean; edo oso urrun dauden astroak, edo beste gorputz batzuk, direna baino askoz ere txikiagoak iruditzen zaizkigunean. Zeren, azkenik, iratzarrita nahiz lotan gaudela, gure arrazoiaren ebidentziari bakarrik eman behar diogu gu konbentzitzeko aukera. Eta oharrarazi behar da gure arrazoiak diodala eta ez gure irudimena edo gure sentimenez. Horrela ere, eguzkia ondo argiro dakusagun arren, ez diogu iritzi behar honegatik guk dakusagun neurrikoa izango denik; eta lehoi baten burua ahuntz baten gorputzaren gainean txertatuta ondo bereizirik irudika dezakegu, baina ez dugu horregatik zertan ondorioztatu munduan kimera bat dagoela, arrazoiak ez baitigu adierazten egia dela guk horrela dakusaguna edo irudikatzen duguna, baina bai adierazten digu gure ideia eta nozio guztiek oinarriren bat izan behar dutela, ezinezkoa bailitzateke Jainkoak, guztiz perfektua eta egiatia denak, oinarri bat gabe jar zitzala guregan. Eta gure arrazonamenduak lo gaudela ez dira sekula izaten iratzarrita gaudela diren bezain ebidenteak eta osoak (batzuetan gure irudipenak lo gaudela biziagoak eta zehatzagoak izan arren), eta honek zera adierazten digu: gure pentsamendu guztiak ezin direnez egia izan, erabat perfektuak ez garelako, egia den guztia aurkitu behar dela, ezinbestez, esna gaudenean ditugun pentsamenduetan eta ez lotan ditugunetan.

BOSGARREN ZATIA

Atsegina litzaidake jarraitzea eta lehen egia horietatik atera dudan gainerako egien katea osoa erakustea. Baina honetarako jakintsuen artean eztabaidagai diren zenbait arazoz hitz egin beharko nuke, eta, hauekin muturtzeko gogorik ez dudanez, uste dut hobe izango dela horrelakorik ez egitea eta, oro har, arazo horiek zeintzuk diren esatea, horrela jakintsuenek erabaki dezaten ea ongarria izango ote den jendeari hauek zehazkiago jakinaraztea ala ez. Beti irmo iraun dut hartua nuen erabakian, hots ez nuela suposatuko beste hastapenik Jainkoa eta arimaren existentzia frogatzeko erabili berria nuena baino, eta ez nuela ezer egiazat joko ez bazitzaidan aurretik iruditzen geometrilarien frogapenak baino argiagoa eta ziurragoa. Eta, hala ere, ausartuko naiz esaten, ezen, filosofian aztertu ohi diren arazo nagusienei dagokienez, denbora gutxiren barruan nire burua asetzeko bidea aurkitu dudala, baina baita lege batzuk igarri ditudala ere, Jainkoak naturan ezarritakoak. Eta berak gure ariman hauei dagozkien nozioak inprimatu dituzenez, ezingo genuke zalantzatan jarri -nahikoa gogoeta egin ondoren- lege horiek betetzen direla munduan den edo egiten den guztian zehaztasunez. Gero, lege horien saila kontutan hartuz, iruditu zitzaidan zenbait egia aurkitu nituela, izango zirenak aurretik ikasia nuen, edo ikastea espero nuen, guztia baino askoz ere erabilgarriagoak eta garrantzitsuagoak.

Saiatu naiz nagusienak tratatu batean azaltzen, baina zenbait arrazoik bera argitaratzea eragozten didate, eta horregatik eurak ezagutarazteko modurik onena izango da tratatu horrek biltzen duena laburki esatea¹⁵. Bera idatzi aurretik nire asmoa zen bertan gauza materialen naturari buruz ustez nekiena jasotzea. Baina nik pintoreek bezala egin nuen; hauek ezin dituzte koadro plano batean gorputz solido baten azal ezberdin guztiak zehaztasun berdinarekin irudikatu hori dela eta, nagusienetako bat aukeratzen dute bera eguargitan jarriz eta besteak itzalean, azkenok irudiari begiratzean ikusi ahal diren neurrian bakarrik agerrarazten dituztelarik. Era berean, beldur nintzenez ezingo ote nuen sartu nire dikurtsoan pentsamenduan neukan guztia, bakarrik argiari buruz bururatu nuena azaltzeari ekin nion zabalki; gero, zegokion lekuan, eguzkiari eta izar finkoei buruz zertxobait gaineratu nuen, argia gehien bat horietatik dator eta; baita zeruei buruz ere, bera helarazten baitute; planetei, kometei eta lurrari buruz, isladatzen dutelako; eta batik bat lurrean diren gorputz guztiei buruz, koloretsuak edo gardenak edo argitsuak direlako; eta, azkenik, gizakiari buruz, horien guztien ikuslea baita. Halaber, gauza hauek guztiak pittin bat itzalean jartzeko eta eurei buruzko nire iritziak askeago azaldu ahal izateko (jakintsuen artean onartutako aburuak jarraitzera edo errefusatzerara behartua izan gabe), zera erabaki nuen: gure mundu hau guztia jakintsuen arteko eztabaidetarako utzi eta nik hitz egingo nuela balizko mundu berri batean gertatuko litzatekeenaz bakarrik, eta honetarako suposatuko nuen Jainkoak mundu berri hori osatzeko nahikoa materia sortuko zukeela orain eta nonbait, irudimenezko espazioetan, eta materia honen zati ezberdinak era askotara eta ordenarik gabe eragingo zituzkeela (poetek asma dezaketen adinako nahasia zatekeen anabasa osatuko lukeelarik honela) eta ondoren naturari bere joera arrunta emango ziokeela besterik egin gabe eta berak ezarritako legeak jarraituz aritzen utziko zukeela. Honela, lehenik, materia hau deskribatu nuen, eta bera adierazten saiatu nintzen moduagatik ateratzen zen ez zela ezer egongo munduan, nire ustez, bera baino argiagorik, ez eta adigarriagorik, arestian Jainkoari eta arimari buruz esan dena izan ezik. Izan ere, suposatu nuen, bereziki, mundu horren baitan ez zegokeela eskoletan eztabaidagai diren forma edo nolakotasunetatik batere ez, eta, oro har, bertan zegokeen guztiaren ezagupena arimari berezkoa izango litzaiokeela, ezer egongo ez zelarik ezjakintzat jo zitekeena. Gainera, naturaren legeak zeintzuk ziren ikustarazi nuen eta (nire arrazoiak Jainkoaren amaigabeko perfekzioetan bermaturik, eta ez beste inolako hastapenetan) saiatu nintzen frogatzen zalantzagarriak izan zitezkeen guztiak, eta saiatu nintzen ikustarazten lege horiek, Jainkoak anitz mundu sortu arren, mundu horietan guztietan ezinbestean bete beharko ziratekeela. Honen ondoren, erakutsi nuen anabasa honetako materiaren gehiengoa kokatu eta taxutu behar zela lege horien arabera, gure zeruen antzekoa bihurtuko litzatekeen modura; eta erakutsi nuen gainera beraren zatiren batzuek lurra osatu behar zutela, eta beste batzuek planetak eta beste batzuek izar finkoak. Eta hemen argiari buruzko gaiak luze jardun nuen, eta ondo astiro azaldu nuen zein zen eguzkian eta izarretan aurkitu behar zena, eta nola zeharkatzen zituen une batean zeruetako neurrigabeko espazioak eta nola planetetatik eta kometetatik lurrerantz isladatzen zen. Gainera, zeru eta astro

horien substantziari, kokapenari, mugimenduei eta nolakotasun ezberdinei buruz zenbait gauza gaineratu nuen, pentsatzen nuelarik horrela nahikoa esango nuela jakinarazteko mundu honetako gauzetan sumatuko zen guztiak nik deskribatzen nuen munduko gauza horien guztiz antzekoa eman beharko lukeela, edo gutxienez horien antzekoa eman ahal izango lukeela. Hortik bereziki lurrari buruz hitz egitera pasa nintzen, eta azaldu nuen bere zati guztiek etengabe bere erdipunturantz jotzen zutela, nahiz eta suposatu nuen, espresuki, Jainkoak ez zuela inolako astuntasunik ipini bera osatzen duen materian; azaldu nuen, halaber, bere azal gainean ura eta haizea egonez gero, zeruen, astroen, eta bereziki ilargiaren, kokapenak itsasgora eta itsasbehera eragin beharko lukeela, gure itsasoetan igartzen denaren berdina izango litzatekeena bere zertzelada guztietan, eta eragingo lukeela, halaber, uraren nahiz haizearen jario bat, ekialdetik mendebaldera, tropikoen artean igartzen den bezalakoxea; eta berez sor zitezkeela mendiak, itsasoak, iturriak eta ibaiak, eta metalak meategietan, eta landareak landetan haz zitezkeela, eta oro har nahasiak edo konposatuak deritzegun gorputz guztiak eman zitezkeela ere. Eta astroez gain ez dudanez munduan ezagutzen ezer argia ekoizten duena, sua ez bada, bere naturari dagokion guztia argiro ulerrarazten saiatu nintzen; beste gauza batzuen artean nola sortzen den, nola elikatzen den, nola batzuetan ematen duen berotasuna argitasunik gabe eta beste batzuetan argitasuna berotasunik gabe, nola eman diezaiekeen zenbait kolore ezberdin zenbait gorputz ezberdinei eta baita beste zenbait nolakotasun ere, nola urtzen dituen batzuk eta gogortzen beste batzuk, nola ia guztiak suntsi edo errauts eta ke bihur ditzakeen, eta azkenik, nola errauts horietatik bere jardutearen indar hutsez kristala sortzen duen. Eta gainera errautsa kristal bihurtze hau naturan ematen den eraldaketarik miresgarriena iruditzen zitzaidanez, atsegin bereziz deskribatu nuen bera.

Hala ere, ez nuen nik gauza huetatik ondorioztatu nahi gure mundua azaltzen nuen era horretan sortua izan zela, askoz ere egiantzekoagoa baita Jainkoak hasieratik izan beharko zuen moduan egin zezala. Baina egia da, eta hau teologoek eskuarki onartzen duten aburua da, ekintza bera dela Jainkoak mundua irauarazteko behar duena nola bera sortzeko behar izan duena. Hasieran munduari anabasaren itxura, eta ez beste, eman balio ere, naturaren legeak ezarriz gero, aukera emango ziokeen ohi duen erara joka dezan, eta honetara sinesgarria da -sorketaren miraria gutxietsi gabe- material hutsak diren gauza guztiak denborarekin gaur egun ikusten dugun bezalakoak bihurtu ahal izango ziratekeela. Eta errazago burura daiteke gauza horien natura eurak pittinka-pittinka jaiotzen ikustean, guztiz eginak bururatzen direnean baino.

Bizigabeko gorputzen eta landareen deskribapenetik animalienara eta bereziki gizakiarenara pasa nintzen. Baina gizakiaz nahikoa ezagutza ez nuenez, oraindik ezin nuen hitz egin berari buruz besteei buruz egindako maila berean (hots, ondorioak kausen bidez frogatuz eta naturak zein haziz eta nola ekoitzi behar dituen erakutsiz); honegatik, nahikoa nuen honakoa suposatuta: Jainkoak gizaki baten gorputza sortu zuela geurearen antzera (bai bere gorputzadarren kanpoko itxuran, bai bere organoen barne eraketan); eta nik deskribatua nuen materiaz osatu zuela oso-osorik; eta ez zuela jarri berarengan inolako arrazoimenezko arimarik, ezta arima begetatiboaren edo sentikorraren balioa izango zuen beste ezer ere. Haatik, suposatu nuen bere bihotzean nik azaldu dudana argirik gabeko su bat eragin zuela, zeina bururatzen nuen belarra lehortu aurretik gordetzen denean berotzen duen suaren natura berekoa, edo ardo berria mahatsa legamiatzen uzten denean irakinarazten duenaren natura berekoa. Zeren, honen ondorioz gorputz honetan eman zitezkeen funtzioak aztertuz, aurkitu nuen bertan zirela gu jabetu gabe gure baitan izan daitezkeen funtzio guzti-guztiak, hau da, guregan izan daitezkeenak gure arimak (hots, bere natura pentsatzea besterik ez duen gorputzetik bereizten den zati hark, gorago aipatu dudana hain zuzen) parte hartu gabe; eta esan daiteke funtzio hauengatik dutela gure antza arrazoirik gabeko animaliek. Alabaina, bide honetatik ezin izan nuen funtzio bakarra ere aurkitu guri gizakiak izateagatik egokituko litzaigukeena, pentsamenduaren menpekora izango litzatekeena alegia; baina, ostera, hauek guztiak aurkitu nituen suposatu nuenean Jainkoak arima razional bat sortu eta gorputz horri erantsi ziola nik deskribatzen nuen era jakin batez.

Baina gai hau zein eratan aztertu nuen ikusi ahal izateko harira ekarriko dut bihotzaren eta arterien higidurari buruzko azalpena, zeren, animaliengan somatzen den lehena eta orokorrena denez, hortik erraz aterako delako beste guztiez zer pentsatu behar den. Eta anatomian adituak ez direnek esango

dudana samurrago uler dezaten, nahiko nuke hau irakurri aurretik norbaiti euren aurrean birikadun animalia baten bihotza ebakieraz diezaiotela, giza bihotzaren guztiz antzekoa dena, horrela bertako bi ganbarak edo zuloguneak ikusteko. Lehenik bere eskubikoa, bi hodi oso zabalak jasotzen dituena: hots, kaba zaina, odolaren jasotzailerik handiena eta gorputzaren gainerako zain guztiak bere adar bezala dituena, zuhaitzaren enborrean gertatzen den erara. Arteria zaina bestea -gaizki izendatua, arteria baita, izan ere-. Hau bihotzetik ateratzen da eta, ondoren, zatitzen da biriketarik sakabanatzen diren zenbait adarretan. Ondoren, ezkerrean dagoena, berak ere bi hodi jasotzen dituelarik, aurrekoak hainbat zabalak direnak edo gehiago: zain arteria da bata, -gaizki izendatua hau ere, biriketarik datorren zaina baino ez da eta-, bertan, zenbait adarretan sakabanatua dago, eta elkartzen da zain arteriaren eta baita txilibitu deritzogunaren adarrekin ere (arnas haizearen sarrera dena); arteria nagusia bestea, bihotzetik ateratzen dena, beraren adarrak gorputzan barrena bidaltzen dituelarik. Halaber, nahiko nuke bi zulogune horietan dauden hamaika mintzak erakuts diezazkieten, beste horrenbeste ate bailiran, bi zulogune horietako lau irekidurak zabaltzen eta ixten baitituzte; mintz horietatik hiru kaba zainaren sarreran: hauek kokatuta dauden eragatik ezin dute eragotzi berak dakarren odola isur dadin bihotzaren eskubiko zulogunera, baina bai eragozten diote bertatik irtetea. Hiru, arteria zainaren sarreran daude: hauek guztiz kontrara kokatuta daude, eta zulogune horietan dagoen odolari biriketara iragaiten uzten diote, baina, haatik, biriketetan dagoenari ez diote itzultzen uzten. Bi gehiago, arteria zainaren sarreran: hauek biriketako odolari bihotzaren ezkerreko zulogunerantz iragaiten uzten diote, bere itzulera eragotzi arren. Eta hiru, arteria nagusiaren sarreran: hauek bihotzetik irteten uzten diote baina itzultzea eragozten diote. Eta mintz hauen kopuruari dagokionez ez dago honako hau baino arrazoi gehiago bilatu beharrik: zain arteriaren irekidura, bera dagoen lekuagatik, erosoago itxi ahal dela birekin, obala delako; besteak hirurekin hobe itxi daitezkeen artean, borobilak direlako. Gainera nahiko nuke zera kontutan har dezaten: arteria nagusia eta arteria zaina konposaketa askoz gogorragoak eta sendoagokoak direla zain arteria eta kaba zaina baino; azken biok bihotzean sartu aurretik zabalagoak egiten direla, eta poltsa antzeko bi egiten dutela, bihotzaren belarriak deritzenak (bere antzeko haragiz osatuak); bihotzean gorputzeko beste edozein lekutan baino bero handiagoa dagoela beti; eta, azkenik, bihotzaren zulogunetan odol tanta bat sartuz gero, bero hau bera puztu eta dilatatzeko gai dela, oro har likido guztiekin gertatzen den bezalaxe oso bero dagoen ontziren batean jausten uztean.

Hau esan ondoren bihotzaren higidura azaltzeko honakoa gaineratuko dut bakarrik: bere zuloguneak odolez beteta ez daudenean ezinbestez sartzan zaiela odola, kaba zainetik eskubikoan eta zain arteriatik ezkerrekoan; bi hodi hauek beti beteta baitaude eta euren irekidurek bihotzerantz begiratzen dutenez ezin baitute itxita egon. Baina honela, zulogune horietako bakoitzean tanta bana sartu ahala, tantok (oso lodiak izan behar dutenak horietara sartzeko erabiltzen dituzten irekidurak oso zabalak direlako eta eurak dakartzaten hodiak odolez ondo beteta daudelako) bakantzen eta dilatatzeko dira bertan aurkitzen duten beroarengatik. Bero honen bidez, bihotz osoa puztuz, bi hodian sarreran dauden bost atetxoak bultzatu eta ixten dituzte, honela bihotzera odol gehiago jaistea eragotziz; gero eta gehiago bakantzen jarraituz, beste bi hodian sarreran dauden beste sei atetxoak bultzatu eta irekitzen dituzte, honela, arteria zainaren eta zain nagusiaren adar guztiak puzarazten dituztelarik bihotzarekin batera; hau ondoren hustu egingo da, arteriok dagiten bezala, sartzan zaien odola hoztu egiten dela eta. Eta sei atetxoak ixten dira berriro, eta kaba zainaren eta zain arteriaren bostak irekitzen dira atzera, eta beste odol tanta biri bide ematen diete. Eta bihotzean honela sartzan den odola lehenago bere belarriak izendatu ditugun boltsetatik pasatzen delako, izango dira elkarren aurkakoak hauen higidura eta bihotzarena, hau puzten denean haiek hustuko direlarik. Gainerakoan, matematikaren frogapenak ezagutu barik egiazko eta egiantzeko arrazoiaren artean bereizten ohituak ez daudenei zera oharrarazi nahi diet, ez daitezen hau ukatzen ausartu aztertu gabe azaldu berria dudana higidura hau bihotzean begi bistan ikus daitekeen organoen antolaera hutsaren beharrezko ondorioa dela (eta baita bertan hatzekin senti daitekeen beroarena eta esperientziaz ezagut daitekeen bihotzaren naturarena ere), erloju baten higidura bere kontrapisuaren eta gurguren antolaeraren eta figuraren ondorio den bezala.

Baina galdegiten bada zergatik ez den bihotzeko odola agortzen, bihotzean etengabeki sartzan denez gero, eta nola ez dauden arteriak beteegiak, bihotzetik iragaiten den odol guztia euretara

sartzen denez gero, erantzun beharko dudan gauza bakarra Ingalaterrako sendagile¹⁶ batek idatzi duena izango da. Berea da puntu honetan bidea zabaltzearen ohorea, bera izan delako lehena erakutsi duena arterien muturretan igarobidetxo batzuk daudela, eta hauen bidez sartzen dela zainetako adartxoetara arteriek bihotzetik jasotzen duten odola, zain hauetatik berriro bihotzera itzultzen delarik. Honela, beraz, odolaren ibilbidea etengabeko zirkulazioa izango da. Hau oso ondo frogatuko da kirurgialarien eguneroko esperientziaren bidez. Hauek besoa indar eskasez lotu ondoren (zaina ebaki duten lekua baino gorago), odol gehiago irtenaraziko dute lotu izan ez balute baino. Eta guztiz alderantziz gertatuko litzateke azpitik (eskua eta ebakiaren artean, alegia) lotuko balute, edo gainetik indar askoz handiagoz lotuko balute. Izan ere, agerian dago indar eskasez estaturiko lokarriak besoetan dagoen odolari eragotz diezaiokeela zainetatik bihotzerantz itzultzea, baina hau ez da eragozpena arterietatik beti odol berria etor dadin, hauek zainen azpitik kokatuta daudelako eta, euren mintzak gogorragoak direnez, estutzeko zailagoak direlako, eta, gainera, bihotzetik datorren odolak joera handiagoa duelako zainetan zehar eskuetarantz joateko, bihotzerantz itzultzeko baino. Halaber, odol hau besotik ateratzen denez zain batean eginiko ebakiaren bidez, igarobide batzuk egon behar dute lokarriaren azpitik (besoaren muturrerantz, alegia) odolak arterietatik etortzerik izan dezan. Era berean, odolaren ibilbideari buruz dioena oso ondo frogatzen du berak mintz batzuen bidez: hauek, zainetan zehar zenbait lekutan kokaturik dauden eragatik ez diote odolari gorputzaren erditik gorputzadarretara igarotzen uzten, gorputzadarretatik bihotzera itzultzen uzten diote besterik ez; eta, baita honako esperientziaren bidez ere: berak erakusten digu gorputzean dagoen odol guztia arteria bakar batetik atera daitekeela oso denbora gutxian, bera ebakiz gero; eta berdin da bihotzetik oso gertu indar handiz lotzen bada arteria hori eta ebakia lotura eta bihotzaren artean egiten bada, horrela aterako litzatekeen odol guztia bertatik datorrela pentsa daitekeelarik soilik.

Baina beste gauza askok ere lekukotzen dute odolaren higiduraren benetako kausa esan dudan horixe dela. Esaterako, lehenik, zainetatik ateratzen denaren eta arterietatik ateratzen denaren artean nabaritzen den aldearen jatorria honakoa baino ezin dela izan: odola bihotzetik igarotzean bakandurik eta distilatuta bezala geratzen dela, eta bertatik irten eta berehala (hau da, arterietan dagoenean) sartu baino pittin bat lehenxeago (hau da, zainetan dagoenean) baino meheago, biziago eta beroagoa dela. Eta arretaz so egiten bazaio aurkituko da alde hau bakarrik bihotz inguruan nabaritzen dela ondo, eta ez dela hain ondo nabaritzen bertatik urrunduenak dauden tokietan. Bestalde arteria zaina eta arteria nagusia osatzen duten mintzen gogortasunak frogatzen du odolak euren aurka zainen aurka baino indar handiagoz jotzen duela. Eta zer dela eta izango lirateke bihotzeko ezkerreko zulogunea eta arteria nagusia eskuineko zulogunea eta arteria zaina baino hedatuago eta lodiago, izango ez balitz zain arteriaren odola (bihotzetik pasa ondoren bakarrik biriketean egon dena) meheagoa delako kaba zainetik zuzenean datorrena baino eta hobeto eta arinago bakantzen delako? Eta zer igarriko dute sendagileek pultsoa hartzean, ez badakite odola, naturaz aldatu ahala, bihotzaren beroaz lehen baino indar edo arintasun handiagoz edo txikiagoz bakan daitekeela? Eta bero hori nola zabaltzen den beste gorputzadarretara aztertuz gero, onartu beharko da odolaren bidez dela, zeina bihotzetik pasatzean berotzen den hortik gorputz guztira banatuz. Hemendik ateratzen da nonbaitetik odola kentzen bada, beroa ere kenduko dela, eta bihotza burdina gorria bezain gartsua izango balitz ere, ez litzatekeela gai izango eskuak eta oinak berotzen dituen adina berotzeko, etengabe odol berria bidaliko ez balie. Gainera, hemendik ezagutzen da arnasaren benetako eginbeharra biriketara aire freskoa sartzea dela, horrela bihotzeko eskubiko zulogunetik bakandua eta lurrundua legez datorkion odola sendotuko delarik, eta atzera odol bihurtuko delarik ezkerreko zulogunera itzuli aurretik, ez bailitzateke bestela erregai egokia izango bertan dagoen suarentzat. Hau baieztatuko da ikusten delako birikarik ez duten animaliek bihotzean zulogune bakarria dutela, eta baita ikusten delako hurrek, euren amaren sabelean dauden artean birikak erabili ezin dituztenez, odola kaba zainetik bihotzaren ezkerreko zulogunera helarazten duen irekidura bat dutela eta baita biriketarik pasa gabe arteria zainetik arteria nagusira dakarren hodi bat ere. Gainera, nola egingo litzateke urdailean liseriketa, bihotzak arterien bidez berotasuna bidaliko ez balu bertara, eta bertan ipini diren janariak desegiten laguntzeko berotasun honekin batera bidaliko ez balitu odolaren atalik jariakorrenen artetik baten batzuk? Eta janari

hauen ura odol bihurtzen duen ekintza ez al da erraz ezagutuko kontutan hartzen badugu, bera distilatzen dela behin eta berriz bihotzetik igaroz, agian ehun edo berrehun bat bider egunean? Eta elikapena eta gorputzean diren humore ezberdinen ekoizpena azaltzeko nahikoa izango da zera esatea: odolaren indarrak (bakantzean bihotzetik arterien muturretaraino igarotzeko erabiltzen duena) bere ataletatik baten batzuk geldiarazten dituela, eta odolaren zati horiek beste batzuen lekua betetzen dutela (hain zuzen, kokatzen diren lekuetako goputzadarren zatien artean alde batera botatzen dituztenenak); eta, kokapenaren, nahiz irudiaren, nahiz topatzen duten poroen txikitasunaren arabera batzuk leku batzuetara helduko direla eta besteak besteetara, bakoitzak ezberdinki zulaturiko bahe ezberdinak topatu balitu legez, ale ezberdinak elkarrengandik banantzeko balio dutenak. Eta azkenik, honetan guztian nabarmengarriena dena izpiritu animalien sorrera da. Hauek haize oso mehe baten antzekoak dira, edo, hobeto esanda, gar oso garden eta bizi baten antzekoak, zeinak gorputzadar guztiei higidura emango dien etengabe, bihotzetik burmuinera igoaz ugaritasun handiz eta, ondoren, nerbioetatik giharretara itzuliz. Izpiritu animalia hauek osatzeko egokienak diren odolaren atalak (mugikorrenak eta sarkorrenak direnak hain zuzen) zer dela eta abiatzen diren burmuinerantz beste inora baino lehenago ulertzeko honako zergati hauek bururatzea nahikoa da: alde batetik, eurak daramatzaten arteriak bihotzetik zuzen-zuzenean datozenak direla, eta, bestetik, mekanikaren legeen arabera (naturaren berdinak direnak hain zuzen) gauza batzuk alde batera mugitzera jotzen dutenean, guztientzat nahikoa leku ez egonik, indartsuenek ahulenak eta higigaitzenak desbideratu behar dituztela, honela lehenak bakarrik iritsiz, eta bihotzeko ezkerreko zulogunetik ateratzen diren odolaren atal guztiek era horretantxe jotzen dutela burmuinerantz.

Gauza hauek guztiak nahikoa xehetasunez azaldu nituen argitaratzeko asmotan egon nintzen tratatu hartan. Eta ondoren azaldu nuen nola egon behar duten moldatuak giza gorputzaren nerbioak eta giharrak, izpiritu animaliek (giza gorputz horren baitan egonik) nahikoa indar izan dezaten gorputzadarrak mugitzeko: hau buruetan ikusten da, ebaki eta pittin bat geroxeago oraindik mugitu eta lurrari haginka egiten diotenean, ordurako animatuak ez izan arren. Azaldu nuen gainera zeintzuk aldaketa gertatu behar diren burmuinean berak ekar dezan esna-aldia, loa eta ametsa; nola argiak, hotsek, usainek, gustuek, beroak eta kanpoko gai guztien nolakotasunek sentimenen bidez berarengan ideia ezberdinak inprima ditzaketen; nola goseak, egarriak eta gainerako barne grinek ere eurenak bidal ditzaketen; zer ulertu behar den ideia hauek jasotzen dituen senaz; zer eurak gordetzen dituen oroimenaz; eta zer irudimenaz, honek ideiak era askotara alda baititzake eta berriak osatu, eta era berean, gorputz horren gorputzadarrak mugiaraz baititzake, nahimenak gidatzen ez dituztenean mugi daitezkeen hainbat aldiz, [izpiritu animaliak] giharretan barrena zabalduz eta hauek sentimenei agertzen zaizkien hainbat gairi eta hainbat barne grinari egokituz. Eta hau ez zaie inolaz ere harrigarria irudituko kontsideratzen dutenei gorputz hau makina bat dela, Jainkoaren eskuez eginikoa, gizakiek egin dezaketen beste edozein baino askoz ere hobeto taxutua, eta gizakiek asma dezaketen edozein baino askoz ere higidura miresgarriagoak dauzkana beraren baitan, nahiz eta horiek badakiten giza industriak oso atal gutxirekin (gutxi, batez ere alderatzen baditugu animalia bakoitzaren gorputzean dagoen hezur, giharre, nerbio, arteria, zain eta gainerako zati guztien askotasun galantarekin) anitz automata ezberdin edo tresna mugikari egin ditzakeela.

Eta hemen gelditu egin nintzen zera ikusarazteko: tximino baten, edo arrazoimenik gabeko beste edozein animalia, gorputzadarrak eta itxura bera izango luketen makinak egongo balira, ez genukeela inolako modurik izango ezagutzeko ez direla animalia horien natura berekoak; eta, oster, gure gorputzaren antza izango luketen makinak baleude eta gure ekintzak antzeratuko balituzte moralki ahal deneraino, guk, horregatik, bi bide oso ziurrak izango genituzkeela ezagutzeko ez direla benetako gizakiak: lehena da ezingo luketela sekula ez hitzik ez beste zeinurik erabili eurak konbinatuz, guk besteei gure pentsamenduak adierazteko egiten dugun legez. Bururagarria da egin dadila makina bat hitzak ebakitzeko gaitasunaz, edo baten batzuk ebaki ditzala bere organoetan aldaketaren bat eragiten duten ekintza dela eta (hala nola, lekuren batean ukitzen bazaio zer esan nahi zaion galdegin dezala, eta beste batean ukitzen zaionean min hartu izan balu bezala oihuka dezala, eta antzerakoak); baina, hala ere, ezingo ditu hitzak taxutu bere aurrean esango den guztiaren zentzuari erantzun ahal izateko behar hainbat era ezberdinetan, gizakirik

aberetuenak egin dezakeen legez. Eta, bigarrenik, gauza ugari gutariko edozeinek bezain ondo edo agian hobeto egingo balituzte ere, beste zenbaitetan nahitaez huts egingo lukete, hauen bidez jakingo genukeelarik euren organoen antolaeragatik eta ez ezagutzaz dihardutela. Ezen arrazoimena edozein motatako egoeratan baliagarria den lanabes unibertsala den artean, organo hauek, berriz, ekintza berezi bakoitzarentzat antolaera berezia behar baitute. Hemendik ateratzen da moralki ezinezkoa dela makina batean nahikoa antolaera ezberdin egon dadila bizitzaren gertaera guztietan jokatu ahal izan dezan gure arrazoiak jokarazten digun bezala.

Hala ere, bi bide hauei esker ezagutu daiteke gizakien eta piztien artean dagoen aldea. Zeren ondo gauza nabarmengarria baita ez dagoela inon hain gizaki abereturik eta kirtenik (zoroak ere kontutan izanik) gai izango ez dena zenbait hitz elkarrekin josteko eta diskurtso bat osatzeko bere pentsamenduak adierazi ahal izateko; eta, ostera, ez dagoela antzerako zerbait egin lezakeen animaliarik, ezta perfektuena edo zorion handiengan jaiotakoa ere. Eta ez da hau horrela organoen faltan daudelako, izan ere, agerikoa da mikoek eta loroek, guk bezala, hitzak ebaki ditzaketela, baina ezin dute guk bezala hitzik egin, hau da, diotena pentsatzen dutela lekukotuz. Gorrak eta mutuak jaio diren gizakiek, berriz, besteei hitz egiteko balio dieten organoen faltan daudelarik (piztiak beste edo gehiago), zeinu batzuk asmatzen dituzte, eurak ikasi nahi dituzten ohiko lagunekin komunikatzeko. Eta honek piztiak gizakiek baino arrazoi gutxiago dutela ez ezik, ezertxo ez dutela ere lekukotuko du. Hitz egiten jakiteko oso gutxi behar dela dakusagu eta; eta bai espezie bateko animalien artean, bai gizakien artean, ezberdintasuna igartzen denez (eta baita batzuk besteak baino errazago hezitzen direla ere), sinesgaitza litzateke euren espeziean perfektuenetakoak diren tximino edo loro batek ez dezala honetan berdindu umerik ergelentako bat, edo burua nahastuta duen ume bat behintzat, euren arima gurearen natura guztiz ezberdinekoa izango ez balitz. Eta ez dira nahastu behar hitzak eta grinak azaleratzen dituzten higidura naturalak, makinek animaliek bezain ondo antzera ditzaketan higidurok alegia; eta ez da pentsatu behar, ezta ere, antzinakoen arteko batzuek bezala, piztiak hitz egiten dutela, guk euren hizkuntza ulertzen ez dugun arren: zeren hau egia balitz, geureen pareko diren zenbait organo daukatenez, euren kideei ulertarazten dietena guri ere ulertarazi ahal izango liguketelako. Benetan gauza nabarmengarria da, halaber, animalia batzuek euren ekintzetariko baten batzuetan guk baino trebetasun handiagoa erakutsi arren, agerikoa dela animalia horiek beste askotan ez dutela pittinik ere azaltzen, eta guk baino hobeto egiten duten horrek ez du frogatzen adimena dutela, horrela balitz gutako edozeinek baino adimen gehiago izango luketelako eta gainerako gauza guztiak hobeto egingo lituzketelako, haatik frogatzen du ez dutela adimenik inondik ere, eta eurengan naturak jokatzen duela organoen antolaeraren arabera: gurpilez eta malgukiz osaturiko erloju batek guk geure zuhertasun guztiaz baino askoz ere zehazkiago orduak kontatu eta denbora neur ditzakeela dakusagun bezala.

Horren ondoren arima razionala deskribatu nuen eta erakutsi nuen ezin dela materiaren ahalmenen ondorio izan, aztertu ditudan gainerako gauzak badiren bezala, espresuki sortua izan behar duela; eta ez dela nahikoa giza gorputzean kokatua izan dadila (pilotua bere itsasontzian egoten den erara) gorputzaren lohadarrak mugitzeko, premiazkoa baitu berari elkartua eta estuago lotua egotea, horretaz gainera geureen antzeko beste sentimendu batzuk izan ditzan eta benetako gizakia osa dezan. Gainerakoan, pittin bat luzatu naiz hemen arimari buruz hitz egiten, gaia garrantzitsuenetarikoa delako. Zeren Jainkoa ukatzen dutenen okerraz beste, nire ustez nahikoa errefusatu dudana, adimen ahulak bertutearen bidetik gehiago urrunduko dituen zera izango da: piztien arima geurearen natura berekoa dela irudikatzea, eta, ondorioz, irudikatzea ez dugula bizitza honen ondoren ezere beldur izan beharrik, ezta ezer espero beharrik ere, euliek eta inurriek espero dutena eta beldur direna baino gehiago. Alabaina, noraino ezberdintzen diren baldin badakigu, askoz ere hobeto ulertuko ditugu gure arima gorputzaz guztiz askea den natura batekoa dela frogatzen duten arrazoiak, eta, ondorioz, ez dela berarekin batera hil behar. Gainera, bera suntsituko duten beste kausarik ikusten ez denez, hilezina dela iriztera joko dugu geurez.

SEIGARREN ZATIA

Gauza hauek guztiak jasotzen dituen tratatua¹⁷ burutu nuenetik hiru urte joan dira eta bera berrikusten hasi nintzenean, inprimatzaile baten eskuetan jartzeko asmotan, jakin nuen begirunea zor diedan pertsona batzuek (zeintzuek nire ekintzen gainean duten agintea nire arrazoimenak nire pentsamenduen gainean duena hainbatekoa edo handiagoa den) gaitzetsi egin zutela beste norbaitek pixka bat lehenxego argitaratu zuen fisikari buruzko bere aburua¹⁸. Ez dut esan nahi aburu horretakoa nintzenik, baina bai ez nuela hor ezer susmatu, haien gaitzespenaren aurretik, kaltegarritzat jo nezakeenik ez Estaturako, ez erlijiorako, eta ezta, beraz, hori idaztea eragotziko lidakeenik ezer ere, arrazoiak horretaz konbentzituko banindu. Honegatik, beldur izan nintzen ez ote zen nire aburuaren artean ere era horretakoren bat egongo, beti arreta handia izan dudana nire sinesmenean berririk ez hartzeko oso frogapen ziurrak izan gabe eta ezer ez idazteko inoren kalterako izan zitekeena. Hau nahikoa izan zen argitaratzeko hartua nuen erabakia aldatzera behartzeko nire burua. Izan ere, aurretik erabaki hori hartzeko oso arrazoi sendoak izan banituen ere, liburuak egiteko lana gorrotatzera eramana nuen nire joerak bultzatu ninduen beste zenbait arrazoi aurkitzera eginkizun hori baztertzeko berehala. Eta, bai gauza bat, bai bestea, egiteko arrazoiak benetan sendoak direlako, nik eurak adierazteko gogoia izateaz gain, agian jendeak ere izango du eurak ezagutzeko gogoia. Nik ez ditut sekula nire adimenetik zetozkidan gauzak oso aintzakotzat hartu, eta ez dut inoiz pentsatu ezer idazteko premia nuenik, lehenago, darabildan metodotik jasotzen ez banuen beste emaitza batzuk honakoez gain: hots, zientzia espekulatiboei dagozkien zailtasun batzuek ase izatea, edo nire ohiturak berak erakusten dizkidan arrazoi bidez arautzen ahalegintzea. Zeren, ohiturei dagokienez, bakoitza norberaren senari biziki lotzen zaionez, buru hainbat eraberritzaile aurkituko litzateke, baldin eta Jainkoak zerbait aldatzen saiatzeko baimena beste batzuei ere eman izan balie (euren herriaren subirano izateko ezarri dituen gain, edo berarengandik profeta izateko donu edo ardura hartu dutenez gain). Eta nire espekulazioak oso gogoko nituen arren, iruditu zait besteek ere izan ditzaketela nireak baino gogokoago izango dituztenak. Baina fisikari buruzko nozio orokor batzuk nireganatu eta zenbait zailtasun bereiziren aurrean probatzen hasi ahala, noraino hel daitekeen horiekin konturatu naiz, eta baita noraino bereizten diren orain arte erabili diren hastapenetatik ere, eta iruditu zait ezin nituela ezkutatuta eduki, gizaki guztien onura -gure esku dagoen neurrian- lortzera behartzen gaituen legearen aurka bekatu egin gabe. Izan ere, nozio horien bidez ikusi baitut bizitzarako oso onuragarriak izango diren ezagupenetara hel daitekeela eta baita eskoletan irakasten den filosofia espekulatioaren ordez praktikoa aurki daitekeela ere; eta honen bidez su, ur, haize, astro eta inguratzen gaituzten gainerako gorputz guztien indar eta ekintzak ezagutuz gero (gure artisauen lanbideak ezagutzen dituguna bezain bereizturik), eurretaz balia gintezke egokitzen diren erabilpen guztietan, eta horrela naturaren jaun eta jabe bihurtu gintezke. Eta hau nahigarria da alde batetik lurraren fruituez eta bertan aurkitzen diren erosotasun guztiez inolako lanik gabe gozatzea baimenduko diguten ezin konta ahala tresna asmatuko direlako, baina baita nagusiki osasunaren iraupenerako ere, bera baita, zalantzarik gabe, bizitza honetako gainerako ondasun guztien artetik lehena eta euren oinarria. Adimena bera ere hain dago jiteari eta gorputzaren organoen antolaerari menperatua, ezen uste dut gizakiak orain arte izan direna baino jakintsuago eta trebeago bihurtzeko bideren bat aurkitu ahal balitz, medikuntzan bilatu behar dela. Egia da gaur egun praktikutzen denak benetan gauza gutxi duela halako baliagarritasun handikoa izango dena, baina bera gutxietsi nahi ez badut ere, segurutzat daukat ez dagoela inor, lanbide horretan dihardutenak barne, aitortzen ez duena ezagutzen dena ez dela ezer ezagutzeko dagoenaren ondoan; eta gainera ezin konta ahala gaixotasunetik aska gaitzakeela, bai gorputzekoetatik, bai adimenekoetatik, eta, agian, baita zahartzaroko ahuleziatik ere, baldin eta nahikoa ezagutza izango bagenu euren kausari buruz eta naturak hornitu gaituen sendagaiei buruz. Alabaina, nire bizitza osoa hain beharrezkoa litzatekeen zientzia baten bila emateko asmoa nuen, eta bide bat topatu nuen, ezinbestez hura aurkitzera eramango duena, nire ustez, bera jarraituz gero, eta bizitzaren laburtasunak edo esperientzien faltak eragozten ez badu. Eta horregatik guztiagatik zera pentsatu nuen: eragozpen hauek saihesteko modurik onena izango zela jendea aurkitu nuen gutxia zehaztasunez jakinaraztea eta adimen azkarrekoak gonbidatzea honetan aurrerago joaten ahalegin zitezen (bakoitzak lagundu dezan egin

beharreko esperientzietan bere joera eta bere ahalmenarekin) eta, ondoren, ikasiko luketen guztia eurok ere jendeari jakinaraz diezaioten, azkenengoak aurrekoek bukatu duten lekutik hasteko. Eta honela, anitzen bizitzak eta lanak batuz, guztiok batera ailegatuko ginatke bakoitza bere kasa ailega litekeenera baino askoz ere urrutiago. Halaber, esperientziei dagokienez somatu nuen ezagupenak aurreratu ahala orduan eta premiazoagoak direla. Hasiera batean hobe da geure sentimenei berez agertzen zaizkien esperientziez baliatzea (hau da, oso gogoeta gutxi eginda ere kontutan hartu gabe ezin utzi ditugun horietaz) eta ez arraragoak eta landuagoak bilatzea; eta hau honako arrazoiengatik: arraroenok sarritan nahasketa sortzen dutelako oraindik ezagutzen ez direnean kausa arruntenak, eta, gainera, sumatzeko oso zailak direlako, eurak menpean dituzten zertzeladak oso partikularrak eta xumeak direla eta. Bestalde, lan honetan jarraitu dudana ordena honako hau izan da: lehenik munduan den edo izan daitekeen guztiaren hastapenak edo lehen kausak topatzen ahalegindu naiz orokorki, eta honetarako bera sortu duen Jainkoa hartu dut gogotan besterik ez, eta hastapen horiek berez gure ariman dauden egien hazi batzuetatik baino ez ditut atera. Ondoren aztertu dut zeintzuk ote ziren kausa hauetatik deduzi litezkeen lehen ondorioak eta arruntenak, eta honela iruditu zait zeruak, astroak, lurra, eta lurraren gainean ura, haizea, sua, mineralak eta gauza guztien artean arruntenak eta bakunenak (eta ondorioz ezagutzeko errazenak) direnak aurkitu ditudala. Gero kausa partikularragoetara jaitsi nahi izan dudanean, hauek oso ezberdinak agertu zaizkidala eta, uste izan dut ezinezkoa izango dela giza adimenarentzat bereiztea lurrian egon badauden gorputzen forma eta espezieak bertan egon zitezkeen beste askoren artetik (Jainkoak jarri nahi izan balitu), eta beraz ezinezkoa izango zela, era berean, eurak gure erabilerara egokitzea, baldin eta izango ez balitz ondorioen bidez kausetara helduz edo esperientzia partikularrez baliatuz. Jarraian, nire adimenarekin nire sentimenei inoiz agertutako gai guztiak aztertuta honakoa esatera ausartzen naiz: ez dudala ezer somatu erosotasunez azal ez nezakeena aurkitu nituen hastapenen bidez. Baina aitortu behar dut naturaren gaitasuna biziki zabala eta handia dela, eta hastapen hauek biziki bakunak eta orokorrak direla, eta hori dela eta ez dudala ia batere ondorio partikularrik somatu alde aurretik jakin gabe bera hastapen hauetatik ondoriozta daitekeela anitz modu ezberdinetara; eta nire arazorik handiena, eskuarki, da aurkitzea zein modutan den ondorio hau hastapen haien menpeko. Eta honetarako irtenbiderik egokiena zera da: berriro esperientzia batzuk bilatzea, emaitza ezberdinak izango dituztenak eurak azaltzeko modu bat erabiliz gero edo beste bat erabiliz gero. Bestalde, hainbeste aurreratu dut puntu honetan, ezen nahikoa garbi ikusten dut, nire ustez, nondik jo behar dudana helburu hori betetzeko balioko duten esperientzia gehienak gauzatzeko. Baina, era berean, nolakoak eta zein ugariak diren ikusita, ez lirakeke aski izango guztiak gauzatzeko ez neure eskuak, ez neure irabaziak, ezta daukadana baino mila bider gehiago edukiko banu ere. Hontara, zer erraztasun daukadan aurrerantzean esperientzia gehiago edo gutxiago egiteko, horren arabera aurreratuko nuke naturaren ezagupenean gehiago edo gutxiago. Idatzitako tratatu harekin nire asmoa zen hori guztia ezagutaraztea; eta, gainera, hain argiro erakutsi nahi nuen bertatik jendeak jaso zezakeen onura, ezen orokorki gizakientzat ona desiratzen duten guztiak (hau da, benetan bertutetsu diren guztiak, eta ez azalez eta ospe hutsez direnak) behartuko baintuzke niri jakinaraztera dagoeneko eginak dituztenak, eta baita egiteko diren ikerketetan laguntzera ere.

Baina, harrez gero, beste arrazoi batzuk aburuz aldatzera behartu ninduten eta pentsarazi zidaten garrantzizko neritzen gauza guztiak idazten jarraitu behar nuela -euren egia aurkitzen nuen neurrian-, eta inprimatu nahiko banitu ipiniko nukeen arreta beraz idatzi gainera. Bai eurak ondo aztertzeke aukera handiagoa izateko (zerbait askok ikusi behar dutela pentsatuz egiten bada, arreta handiagorik gauzatzen baita norberarentzat egiten dena baino, eta sarritan zerbait bururatzen hastean egiazkotzat jotzen nuena faltsu iruditzen zitzaidalako paperetan jartzerakoan) eta baita jendearentzat baliagarria izateko aukerarik ez galtzeko ere, horretarako gai naizen neurrian, eta, halaber, nire idazkiak nire heriotzaren ondoren jasoko dituztenek modurik egokienera erabili ahal izan ditzaten ere, eurek zerbait balioko balute. Baina pentsatu nuen, gainera, nire bizitzak dirauen artean ez nuela inolaz ere eurak argitaratzeko baimenik eman behar, nik ikasten eman nahi nuen denbora galdu beharra ez izateko, ez ideia horiek sorraraz zitzaketan kontrako jarrerengatik eta eztabaidengatik, eta ezta ekar ziezadaketan ospearengatik ere. Zeren egia izan arren gizaki oro, bere esku dagoen

artean, besteen onerako ahalegindu behar dela, eta inorentzat baliagarria ez denak ezertarako balio ez duenez, egia da, halaber, gure ardua oraingo egunetara baino areago zabaldu behar dela, eta ona dela bizi direnei probetxuren bat ekar diezazkieketen gauzak gordetzea, geure ondokoei ongariagoak izango zaizkien besteren batzuk ekoizteko asmoa dugunean. Eta jakinarazi nahi dut dagoeneko ikasi dudan gutxia ez dela ia ezer ez dakidanaren ondoan, baina ez dudala, hala ere, ez dakidan hori ikasi ahal izateko itxaropenik galtzen. Izan ere, ia gauza bera gertatzen baita egia pittinka-pittinka zientzietan aurkitzen dutenekin eta aberats bihurtzen hasten direnekin; hauei gutxiago kostatzen zaie lorpen handiak eskuratzea, lehenago, behartsuak zirenean, txikiagoak eskuratzea kostatzen zitzaiena baino. Edo armadako buruzagiekin ere aldera daitezke, garaipenekin batera gehitzen baitira hauen indarrak, eta horregatik nagusitasun handiagoa behar dute galdutako bataila baten ondoren buruzagi irauteko, irabazi ondoren hiriak eta probintziak hartzeko baino. Izan ere, benetan borroka egitea da gainditzeko saiatzea egiaren ezagupenera iristea eragozten diguten zailtasun guztiak, eta bataila bat galtzea izango da aburu oker bat onartzea gai orokor xamar eta garrantzitsu bati buruz. Ondoren askoz ere trebetasun handiagoa beharko da aurreko egoera berera itzultzeko, hastapen seguruak ditugunean aurrerakuntza handiak egiteko baino. Niri dagokidanez orain arte zientzietan zenbait egia aurkitu baditut (eta espero dut liburu honetan jasotzen diren gauzek egiaztatuko dutela baten batzuk aurkitu ditudala) esan dezaket gainditu ditudan bospasei zailtasun nagusiren jarraipena eta menpekotasuna direla besterik ez, eta zoria aldeko izan dudan beste horrenbeste bataila izan direla. Gainera, ez dut erreparorik izango zera esateko: nire ustez beste bi edo hiru antzerako bataila irabaziz gero, nahikoa dudala nire helburua erabat lortzeko, eta naturaren ohiko ibilbidea kontutan izanik, ez nagoela urtetan hain aurrera sartua ez izateko nahikoa asti hori egiteko. Baina, nire iritzitan, denbora ondo aprobetxatzeko zenbait eta itxaropen handiagoa izan, orduan eta behartuagoa sentitzen naiz geratzen zaidana ez galtzera; eta nire fisikaren oinarriak argitaratuko banitu denbora galtzeko aukera asko izango nuke. Izan ere, eurak sinesteko ez dagoen arren ulertu beharra, ia denak oso ebidenteak direlako, eta bakarra ez dagoen arren nire ustez frogatu ezin dudana, hala ere, nik aurrikusten dut sarritan arreta galduko nukeela sorraraziko lituzketen kontrako jarrerengatik, ezinezkoa baita beste gizakien aburu ezberdin guztiekin bat etor daitezela.

Nire kontrako jarrerok baliagarriak izango liratekeela esan daiteke, bai nire hutsak ezagutzeko, eta baita besteek hobeto uler ditzaten nire hastapenak, eurentan zerbait ona egongo balitz; eta esan daiteke, gainera, euren asmatetekin lagunduko lidaketela nire ekarpenez baliatzen hasiko balira, gizaki askok bakar batek baino gehiago ikus baitezakete. Onartzen dut huts egiteko oso joera handia dudala eta ez naizela ia inoiz fidatzen bururatzen zaizkidan lehen pentsamenduez, baina, hala ere, eman diezazkidaketen kontrako arrazoei buruz dudan esperientziak eragozten dit horietatik probetxurik itxarotea. Zeren, dagoeneko sarritan jasan ditut zenbaiten irizpenak, bai adiskidetzat nituenenak, bai nirekiko ezaxolatzat nituenenak, eta baita beste zenbaitenak ere, zeintzuk gaiztotasunagatik eta bekaizkeriagatik biziki saiatuko ziren aurkitzen nire adiskideek estimaren eraginagatik aurkitu ezingo zutena. Baina oso gutxitan gertatu da eragozpen bat jar ziezadatela aurreikusi gabe neukan zerbaiti buruz, nire gaitik oso urrutiko zerbaitetaz ez balitz. Honela, ez dut sekula aurkitu nire aburuen inolako zentsorerik ni neu adina zorrotza eta ni neu adina zuzena irudituko litzaidakeena. Eta ez dut sekula somatu eskoletan egiten diren eztabaidetan aurkitu denik aurretik ezagutzen ez zen egiarik, zeren, bakoitzak garaitu nahi duenez, askoz gehiago saiatzen dira egiantzari balioa ematen, bataren eta bestearen aldeko arrazoen indarra neurtzen baino. Eta luzaroan abokatu onak izan direnek, ez dute zertan gero epaile hobeak izan.

Nire pentsamenduak jakinaraziz gero, besteek aterako luketen onura ezingo litzateke oso handia izan ez ditudalako nahikoa garatu eta, hau dela eta, oraindik beharrezkoa delako eurei gauza asko gaineratzea aplikatzen hasi aurretik. Eta uste dut harrokeriarik gabe esan dezakedala inor egotekotan eurak garatzeko gauza izango dena, nik izan behar dudala beste edozein baino hobeto. Eta ez munduan ezin direlako izan nirea baino adimen askoz ere hobeak, baizik eta beste batengandik ikasten dena ezin delako bururatu, ezta berataz jabetu ere, norberak asmatzen duena bezain ondo. Gai honi dagokionez hau oso egia da, eta horregatik benetan adimen handiko pertsonen nire aburu batzuk azaltzen nizkienean sarritan ematen zuen oso bereizturik ulertzen zituztela, nik

hitz egin ahala, baina, hala ere, ohartu naiz berriro errepikatu izan dituztenean hainbeste aldatu dituztela non ezingo nituzkeen nireak bailiran onartu. Hau dela eta adeitasun osoz erregutu nahi diet gure ondoren etorriko direnei, ez dezatela ezer sinetsi niregandik datorrela esaten dietenean, nik neuk zabaldutakoa ez bada. Ez naiz harritzen ezer antzinako zenbait filosofori (euren idazkiak ezagutzen ez ditugula eta) atxikitzen dizkieten bitxikeriekin, eta ez dugu horregatik uste izan behar euren pentsamenduak oso zentzugabeak izango zirenik, baizik eta, kontutan izanik eurak zirela garaiko adimenik handienak, gaizki kontatu dizkigutela iritzi behar diegu, besterik ez. Horrela ikusten dugu ez dituztela euren jarraitzaileek ia inoiz gaudituz, eta seguru nago gaurko Aristotelesen jarraitzaileen artetik sutsuenak ere zorion handikoak izango lirakeela berak zuen naturari buruzko ezagupena izango balute, baita bera sekula ez gaudituzko baldintzarekin ere. Huntza bezalakoak dira, bera eusten duten zuhaitzak baino gorago igo ezin duena, eta baita jaitsi ere jaisten dena behin adaburura heldu eta gero. Izan ere, iruditzen zait haiek huntza bezala jaisten direla, hau da, ikasteari utzi baliote baino ezjakinago bihurtzen direla. Eta euren gogoko egileak azaltzen duen guztia jakitearekin konformatzen ez direnez, beste zenbait zailtasunen irtenbidea bilatzen saiatzen dira, hark horri buruz ezer esaten ez duen arren, eta inoiz pentsatu ezin izan dituen arren. Hala ere, euren filosofatzeko era oso eroso da adimen oso kaskarra dutenentzat; zeren erabiltzen dituzten bereizketen eta hastapenen iluntasuna dela eta edozein gairi buruz hitz egin baitezakete, balekitez bezain ausarki; eta dioten guztiari eutsiko diote burutsuenen eta trebeenen aurka, eta ez da eurak konbentzitzeko modurik izango. Nik honetan itsu baten antza hartzen diet: honek ikusten duen baten aurka borrokatu behar duenean desabantaila ez izateko haitzulo ilun baten barreneraino eramango du bestea. Eta esan dezaket haiei interesatzen zaiela nik nire filosofiaren hastapenak ez ditzadala argitara, zeren oso bakunak eta ebidenteak direnez, eurak argitaratzea leiho batzuk irekitzea bezalaxe izango bailitzateke, argia sartzeko hauek borrokatzea jaitsi diren haitzulora. Baina adimenik onenek ere ez dute zertan eduki hastapen hauek ezagutzeko gogo handirik. Izan ere, gauza guztiei buruz hitz egiteko gai izan nahi badute, eta jakitun izatearen ospea irabazi, errazago lortuko dute hori egiantzarekin konformatzen badira (neke handiegirik gabe aurki daitekeena edozein gairen inguruan) egia bilatuz baino (gai batzuetan eta pittinka-pittinka aurkitzen dena bakarrik, eta beste gai batzuei buruz hitz egin beharra dagoenean ezjakintasuna aitortzera behartzen duena). Baina nahiago badute egia gutxi batzuk ezagutu, gauza guztietan jakitun izatearen itxura egitearen harrokeriaren orde, zalantzarik gabe hobe dena, eta nirearen antzeko asmoa jarraitu nahi badute, ez da beharrezkoa nik esan diezaiedala ezer diskurtso honetan esan dudana bestea. Zeren gai badira ni heldu ez naizenera iristeko, gai izango dira, halaber, arrazoï gehiagorekin, nik aurkitzeko asmoa dudana aurkitzeko. Guztia ordena bati jarraituz aztertu dudanez, gauza ziurra da oraindik aurkitzeko dudana orain arte aurkitu ahal izan dudana baino zailagoa eta ezkutatuagoa izango dela, eta plazer gutxiago jasoko dutela nik irakatsita ikasten badute euren kabuz ikasita baino; gainera, lehenik gauza errazak bilatzen hartuko duten ohitura, gero poliki-poliki mailaka zailagoetara pasatzeko, nire argibide guztiak baino baliagarriagoa izango zaie. Ni neu ere seguru nago honakoaz: gatzetatik irakatsi balizkidate gero neuk frogapena aurkitu diedan egia guztiak, eta ahaleginik gabe ikasi izan banitu, beharbada ez nukeela inoiz horietaz gain beste egiarik ezagutuko, eta, gutxienez, ez nukeela inoiz nireganatuko beti egia berriak aurkitzeko -hauen bila saiatzen naizen neurrian- nire ustez dudana erraztasuna. Hitz batez, munduan baldin badago lan bat ezin duena inork bukatu hasi duenak baino hobeto, nik lantzen dihardudan hauxe dena seguru nago.

Egia da lan honetarako baliagarriak izan daitezkeen esperientziei dagokienez, gizaki bakarra ez dela nahikoa izango guztiak gauzatzeko. Baina beste norbaiten eskuak erabiltzekotan, eta ez berarenak, onuraz erabili ahal izango lituzkeen bakarrak artisauenak edo berak ordaindu ahal izango lituzkeen jendearenak izango lirakeke; hauei berak agindutako guztia zehatz-mehatz eginaraziko lieke -irabaziren bat ateratzeko itxaropena izango zutenen-, hau oso bide eraginkorra baita. Oстера, jakinguraz edo ikasteko gogoz euren burua laguntzeko eskainiko luketen boluntarioek agindu egiten dute, ezertan lagundu baino gehiago, sekula gauzatzen ez diren proposapen ederrak egiten dituztelarik, eta gainera zailtasun batzuen azalpena nahiko lukete ordainsari gisa, edo gutxienez alferrikako lausengu eta elkarrizketak, eta hau, gutxi izanda ere, denbora galtzea baino ez litzateke izango. Besteek eginak dituzten esperientziei dagokienez, eurek jakinarazi nahiko balituzte ere -

sekretutzat jotzen dituztenek egingo ez dutena inoiz- zaila izango zaio horietatik egia ateratzea, gehienak zertzelada ugariz edo alferrikako osagaiez osatuak direla eta. Bestalde esperientzia horiek gauzatu dituztenek saiatu dira euren hastapenen antzekoak eman dezaten. Hau dela eta, oso gaizki azalduta aurkituko ditu ia denak, edo oso faltsuak izango dira, eta horregatik esperientzia horien artean baliozkoren bat balego ere, ez luke balioko bera aukeratzeko beharrezkoa litzatekeen denbora. Horrela, baldin bagenekin munduan badela inor gauza izango dena aurkitzeko ahalik eta gauzarik handienak, eta jendearentzat ahalik eta gauzarik baliagarrienak, eta hori horrela izanik gainerako gizaki guztiek berari laguntzeko eginahala guztiak egingo balituzte ere, nire ustez hauek berari laguntzeko egin ahal izango luketen gauza bakarra zera izango litzateke: beharrezkoak izango lituzkeen esperientziak ordaindu, eta zaindu inork ez diezaion bere astia galarazi. Ez dut nik aparteko ezer agintzeko asmoa, ez bainaiz hain harroa, eta ez ditut nire baitan hain pentsamendu hutsalak jendea nire asmoez interesatu behar dela bururatzeko, baina, hala ere, ez naiz hain zitala izango inorengandik onartzeko merezigabekotzat jo daitekeen faborerik.

Hausnarketa hauek guztiak batera izan ziren, orain dela hiru urte, esku artean nuen idazlana argitaratu nahi ez izateko arrazoia, eta baita erabakitzeke ere ez nuela argitaratuko nire bizitzan zehar halako orokorra izango zen beste inolako lanik, ezta nire fisikaren oinarriak ulertzea bideratuko lukeenik ere. Baina, ondoren, bi arrazoi berrik behartu naute hemen saiakera berezi batzuk sartzerara, jendeari nire ekintzen eta nire asmoen berri emateko. Lehena, hori egingo ez banu, zenbaitek (orain baino lehenago idazki batzuk inprimatzeko izan dudana asmoa ezagutu dutenek) irudikatu ahal izango luketelako ez argitaratzeko izan ditudan arrazoiak direna baino kaltegarriagoak direla. Izan ere, aintza gehiegi maite ez dudana arren, edo bera gorrotatzen dudala esatera ausartzen naizen arren (nik gauza guztien gaintetik estimatzen dudana atsedenen kontra doala deritzodanez), ni ez naiz inoiz ibili nire ekintzak ezkututzen krimenak bailiran, eta ez dut ezezaguna izateko arreta larregirik ipini, bai pentsatuko nukeelako nire buruari kalte egingo niokeela, eta baita bilatzen nuen adimenaren atsedena osoaren kontrako izango litzatekeelako, nolabaiteko egonezina sortuko lidakeen neurrian. Eta ezaguna izateko edo ez izateko arretari dagokionez ezaxola nintzen artean, pentsatu nuen, ezin izan dudanez eragotzi nola edo halako ospea hartzea, nire ahalegin guztiak egin behar nituela gutxienez ospe txarra ez izateko. Hau idaztera behartu nauen beste arrazoia zera da: egunetik egunera nik ikasteko nuen gogoia gero eta gehiago atzeratzen zela nekusala (ezin konta ahala esperientzia egin behar nuelako eta ezin nituelako burutu beste inoren laguntzarik gabe) eta ez nuela nire burua hain estimagarritzat jotzen itxarotela jendea nire intereseko gauzez arduratu behar dela, baina, hala ere, ez dudala nire burua hainbeste gutxietsi nahi, nire ondokoei aukera emateko egunen batean honakoa aurpegira diezadaten: alegia, utzitakoak baino askoz gauza gehiago utz niezaiekeela, jakinarazi izan banie eurek zertan lagun ziezaieketen nire nahiei.

Eta pentsatu nuen erraza izango zitzaidala gai batzuk aukeratzea nahikoa garbi erakutsiko zutenak nik zientzietan zer egin dezakedan eta zer ez, gai horiek eztabaida ugariren iturri izan gabe eta nire burua behartu gabe nire hastapenei buruz nahi dudana baino gehiago esatera. Ezin dut esan honetan arrakasta izan dudana ala ez, eta ez diet inoren irizpenei aurrea hartu nahi nik neuk nire idazkiei buruz hitz eginez, baina poza hartuko dut baten batek aztertzen baditu, eta hori egiteko aukera gehiago emateko eragozpenen bat aurkitzen dutenei erregutzen diet eurak nire liburu-saltzaileari bidaltzeko lana har dezatela, honela, berak niri jakinarazi ahala nire erantzuna ematen saiatuko naizelarik; eta honela irakurleek euren eragozpena eta nire erantzuna biak batera ikusiz egiari buruz errazago juzgatuko dute. Ez dut nik agintzen sekula erantzun luzeak emango ditudanik, baina bai, ostera, nire hutsak aitortuko ditudala bene-benetan eurretaz jabetzen banaiz, edo, bestela, ezin banaiz jabetu, esango dudala, besterik gabe, zer baldintza bete behar diren nik idatzi ditudan gauzak defendatzeko, gai berri baten azalpena gaineratu gabe eta nire burua ez nahasteko bukaerarik gabe gauza batekin eta bestearekin.

Dioptrika eta Meteoroloak liburuen hasieran hitz egiten dudana gaiek harritzen badute, bai suposizio deitzen ditudalako eta baita ematen ez duelako nik eurak frogatzeko asmoa dudala, pazientzia eskatzen dut dena arretaz irakurtzeko, eta espero dut bertan asetasuna aurkituko dela. Izan ere, iruditzen zait arrazoiak bata bestearekin lotuta daudela, azkenak lehenengoen bidez frogatzen

direlarik, euren kausen bidez alegia, lehenak azkenen bidez, euren ondorioen bidez, frogatzen diren bezala. Eta ez da irudikatu behar nik hemen logikoek zirkulua deritzoten hutsa egiten dudarik; izan ere, esperientziak ondorio horietatik gehienak benetakoak egiten dituzenez, eurak ondorioztatzeko darabiltzadan kausak frogatu baino azaldu egiten ditu, eta, haatik, ondorioen bidez frogatzen direnak kausak dira. Eta suposizio deitu ditut jakin dadin nire ustez gai horiek lehenago azaldu ditudan egietatik ondoriozta daitezkeela, baina nik ez ditut ondorioztatu nahi izan ez diedalako aukerarik eman nahi adimen batzuei filosofia bitxi bat eraiki dezaten nire hastapentzat jotzen dituztenetan oinarriturik, errua gero niri botatzeko. Adimenok bizpahiru hitz entzun bezain laister uste dute egun batekin nahikoa daukatela jakiteko beste batek hogeitun pentsatu duen guztia; eta, zenbait eta sarkorragoak eta biziagoak diren adimen hauek orduan eta huts egiteko joera handiagoa izango dute eta egia aurkitzeko gaitasun txikiagoa. Zeren, guztiz nireak diren aburuei dagokienez, ez baititut gauza berritatz jotzen; izan ere, euren arrazoiak arretaz aztertzen badira, seguru nago oso bakuntzat eta sen onetik oso hurbilekotzat joko direla, eta horregatik gai berari buruz izan daitekeen beste edozein aburuk eurak baino apartekoagoa eta arraroagoa emango du. Eta ez naiz harrotzen nik horietako baten baten lehen asmatzailea naizelako, baizik eta onartu ditudalako nire arrazoimenak konbentzitu nauelako eta ez inork esan dituelako edo esan ez dituelako.

Artisauek ezin badute gauzatu Dioptrikan azaltzen den asmaketa, ez dut uste esan daitekeenik, horregatik, bera txarra dela. Izan ere, trebetasuna eta ohitura beharrezkoak dira nik deskribatu ditudan makinak oso osorik egiteko eta doitzeko, baina harrituko ninduke, dena dela, lehenengoan asmatuko balute, harrituko nindukeen legez baten batek ikasiko balu lautea bikain jotzen, egun bakar batean, partitura ona eman zaiolako. Eta frantsesez idazten badut, nire herriko hizkuntzan alegia, eta ez latinez, nire maisuenean, honako arrazoiagatik da: espero dudalako bakarrik euren arrazoi natural hutsaz baliatzen direnek hobeto juzgatuko dituztela nire aburuak, bakarrik antzinako liburuetan sinesten dutenek baino. Sen ona ikasketarekin elkartzen dutenei dagokienez, berriz (eta hauek nahi ditut nik nire epaile bakartzat), ez dut uste hain latinaren aldeko izango direnik nire arrazoiak ulertzeari uko egiteko hizkuntza arruntean azaltzen ditudala eta.

Gainerakoan, ez dut hemen hitzik egin nahi etorkizunean zientzietan egitea espero dudan aurrerapenaz bereziki, ez eta ezer agindu jendeari betetzeko seguru egon gabe. Bakarrik esango dut erabaki dudala bizitzeko geratzen zaidan denbora naturaren ezagutza lortzen emango dudala eta ez beste ezertan, hortik medikuntzarako arau batzuk atera ahal izateko, gaur egun arte izan ditugunak baino seguruagoak izango direnak. Eta esango dut, halaber, nire joerak beste edozein nahitik urruntzen nauela, (bereziki baten batentzat baliagarriak izango direnetatik beste batentzat kaltegarriak direnean) eta hainbeste urrundu gainera, ezen zerbaitek beste zerbaitez arduratzera behartuko banindu ez nintzatekeen arrakasta izateko gai izango. Badakit egiten dudan adierazpenak ez didala lagunduko munduan garrantzitsua izaten, baina nik ez dut horrelakorik irrikatzen; eta esker hobeagoko izango naiz norbaitekin bere faboreari esker nire aisiaz gozatu ahal badut eragozpenik gabe, munduko lanik ohoragarrienak eskainiko dizkidatenekin baino.